БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан
үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ
КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ
ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1958
МАРТ
27
ЧЕТВЕРГ
№ 62 (4032)

Өртээ 20 коп.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА

Колхоз тургузуун улам ыңай хөгжүдер болгаш МТС-терни эде организастаар дугайында айтырыгны бүгү улустуң чугаалажып турары (1 арын).

В. И. Ленинниң чогаалдары балкар дылда парлаттынган (1 арын).

Горький ГРЭС-ке академик А. В. Винтерниң адын тывысканы (1 арын).

Т. Талганчик. — СЭКП ТК-ның февраль Пленумунуң шиитпири амыдыралга күүсеттинер (2 арын).

Ф. Мухаметгареев. — Чаа өөредилге планның өзугаар ажылдар (2 арын).

А. Норжуң. — Күш-ажылчы херээженнер (2 арын).

Т. Опуштай. — Мурнакчыларның чедиишкиннери (2 арын).

1868—А. М. Горький—1958 (3 арын).

МАРП XIII съездизи ажылын дооскан (4 арын).

Индонезияның херектеринге империалистерниң холгаарлаашкынынга удур (4 арын).

Үймээнчилерге удур Индонезияда чазак шериглерниң дайын чорудулгалары (4 арын).

Финляндияның даштыкы политиктиг шугумун баксырадыр дээр оралдажыышкыннар (4 арын).

Школаларга оттулар чүүлдү чогуур өйүнде белеткээр болгаш сөөртүүр

Школаларның өөредилге-кижизидилгелиг ажылының чедиишкинниг болуру — оларның чаа өөредилге чылынга чогуур өйүнде эки белеткелдерни чорутканындан кол хамааржыр. Ынчангаш совет школалар ындыг белеткелдерни чаа өөредилге чылы эгелээриниң ырак мурнунда эгелээри бисте чаңчыл апарган.

Бистиң областың байдалы-биле алырга школаларның өөредилге чылының дургузунда үзүктел чок чедиишкинниг ажылдаарынга эргежок чугула чүүлдерниң бирээзи — оларга четчир санныг оттулар ыяшты белеткээш, чогуур өйүнде сөөртүп алыры болур. Бо чугула ажыл-херектиң чедиишкинниг шиитпирлеттинери — хамыктың мурнунда бүгү хөй-ниитиниң деткимче дузаламчызындан болгаш ол дугайында чер-чер Советтериниң болгаш улус өөредилгезиниң органнарының сагыш салыышкынындан дорт хамааржыр.

Кайда-ла партия, совет болгаш хөй-нити организацияларының талазындан школалар ажылынче кичээнгейни күштелдирип турар болур, ында бо талазы-биле ажылдар чедиишкинниг чоруп турар. Чамдык кодээ Советтер эрткен чылдың дуржулгаларын өөренип көргеш, школаларга оттулар ыяш белеткелиниң дугайында айтырыгларны боттарының сессияларынга чугаалашканнар. Аңаа Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Барлык болгаш Бай-Тайга районнуң Бай-Тал кодээ Советтери (даргалары эштер Норбу-Самбуу, Чымба) болгаш оон-даа өскелер хамааржыр. Ындыг черлерде школаларның келир өөредилге чылында одаар ыяжының белеткели дооступ турар. Чижээ, Эрги-Барлык чеди чыл школазынга белеткезе чогуур үш муң кубометр ыяшты бүрүн белеткээн болгаш ам сөөртүп турар.

Бо талазы-биле ажылдар Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Өвүр районнарда элээн организастыг чоруп турар. Ылаңгыя Өвүр районга ниитизи-биле белеткезе чогуур 6 муң ажыг кубометр ыяшты шуптузун белеткээн. Ындыг болза-даа бар турар медээлерден ап көөрге, школаларга одаар ыяштың белеткелиниң талазы-биле ажылдар чамдык районнарда дендии багай чоруп турар дээрзин шуут чугаалаар херек. Ылаңгыя Бии-Хем, Таңды, Чаа-Хөл, Улуг-Хем районнарда школаларга келир өөредилге чылынга одаар ыяштың белеткели-даа, сөөртүлгези-даа багай организастаттынган. Чижээ, Чаа-Хөл районнуң «Бурунгаар» колхозта база Улуг-Хем районнуң Ийи-Талда, Каа-Хем районнуң Зубовкада болгаш өске-даа школаларга бо өөредилге чылында одаар ыяш үстүрүнге чедип, ур үениң дургузунда класстар, коридорлар соок болганы-биле башкылар болгаш өөреникчилер кичээлдерге тоннуг кээп турганы чажыт эвес болгай. Ам келир өөредилге чылынга одаар ыяштың белеткели ол черлерде база-ла ындыг байдалдыг болуп турар.

Кышкы үеде школалар шак ындыг байдалга ажылдап турда, оларга эки өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың дугайында кандыг чугаа туруп болурул ынчаш? Ынчалзажок, үстүнде адаттынган районнарның удуртукчулары болгаш облоно (эргелекчизи эш Боллур-оол) оон амдыгаа чедир чогуур түңнелди кылбаан болгаш кижи шыдажыр аргажок чоруктар-биле эптежип олурар.

Кышкы үеде школаларга одаар чүүлдү белеткээринге болгаш сөөртүрүнге колхозтар баштаар черлери болгаш областың, районнарның транспорт организациялары улуг дузаны чедирер хүлээлгелиг. Чүге дээрге, одаар ыяшты школадан ырак черлерге белеткээри билдингир болгай. Хөй-хөй колхозтарның баштаар черлери болгаш транспорт организациялары школаларга бо талазы-биле улуг дузаны чедирип турары чугаажок-ла харын. Ындыг болза-даа, эрткен чылдың практиказындан алгаш көөрге, чамдык колхозтарның баштаар черлери база АТК-лар школага ыяшты болгаш хөмүр-дашты сөөртүп эккеп бээр боол керээни чарып, акшазын ап алгаш, ону күүсетпес чоруктар база турган.

Чижээ, эрткен чылын Кызылдың № 1 чүък сөөртүр АТК-зы (начальниги эш Пабоков) Эрзин районнуң Сарыг-Булуң ортумак школазынга Кызылдан хөмүр даш сөөртүп бээр дугайында керээни чаргаш, оюн күүсетпээни-биле ол школа ам база-ла берге байдалга таваржып турар. Ол ышкаш Чадаана АТК-зы (начальниги эш Михайлов), Кызыл АТК-ның Шагаан-Арыг салбыры (начальниги эш Пономарев) Сүт-Хөлдүң болгаш Чаа-Хөлдүң школаларынга келир өөредилге чылынга одаар ыяшты сөөртүрүнге база-ла багай дузалажып турарлар. Шак ындыг чижекке Чаа-Хөл районнуң «Бурунгаар», Бай-Тайга районнуң «Тиилелге» колхозтарының баштаар черлерин (даргалары эштер Тайгыранза, Одаң-оол) база кирип болур.

Бүгү ниитиниң херээ болур школаларның ажылын шак ынчаар шын эвес көөр чорукту шиитпирлиг үзүткап, колхозтар баштаар черлери-даа, транспорт организациялары-даа оларга оттулар ыяшты болгаш хөмүр дашты сөөртүп бээр дугайында чарган керээлерни чогуур өйүнде ылавыла күүсетпен турар ужурлуг.

Областың чамдык школаларынга одаар ыяш белеткелинге шефтерни организастап, аңаа башкыларны болгаш үстүкү класстарның өөреникчилерин, ада-иелерни, бүгү ниитиниң калбаа-биле кииириштирип турарының хөй-хөй чижектери бар. Бай-Тайга районнуң Бай-Тал ортумак, Улуг-Хем районнуң Арысканда чеди чыл школалары ындыг улусчу арга-биле эвээш эвес ыяшты халаска хап белеткээн. Чоннуң ол эгелекчи идепкейин чер-черде партия, совет болгаш комсомол органнарының талазындан бүгү тала-биле деткиири чугула.

Бар турар медээлерден алгаш көөрге, кайы-даа районнарның школалары эвээш эвес оттулар ыяшты ырак тайгаларда белеткээн чүве төлээде, часкы тарылга эгелээриниң бетинде оларны школаларның девискээринче бүрүнү-биле сөөрткен турзун дээш школаларның директорлары болгаш эргелекчилери организастыг хемчеглерни алыры негеттинип турар.

Чер-чер Советтери болгаш улус өөредилгезиниң органнары бо чугула ажыл-херекти боттарының кичээнгейинге тургузуп, оттулар ыяш белеткелиниң болгаш сөөртүлгезиниң чоруп турарын үргүлчү контрольдаар ужурлуг.

Школалар бүрүзүн чаа өөредилге чылында сагыш салыңгыр белеткээри, оларны оттулар чүүл-биле бүрүн хандырары — күрүне ужур-дузалыг херек болур. СЭКП-ниң XX съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле келир өөредилге чылында бистиң школаларывыс чаа-чаа базымнарны кылыр апаар. Ынчангаш оларның үзүктел чок таарымчалыг ажылдаарынга бүгү байдалдарны тургузары — партия, совет органнарның болгаш бүгү хөй-ниитиниң чугула сорулгаларының бирээзи болур.

✦

В. И. Ленинниң чогаалдары балкар дылда парлаттынган

НАЛЬЧИК, 24. (СЭТА). В. И. Ленинниң «Нацияларның бот тускайланыр эргезиниң дугайында», «Аныяктар эвилелиниң сорулгалары», «Чарыштарны канчаар организастаарыл?» деп чогаалдары, «Февральдан октябрьже» деп чыылдазы балкар дылда парлаттынып үнген. В. И. Ленинниң ам-даа чамдык ажылдары балкар дылга чоокку үеде парлаттынып үнер.

Горький ГРЭС-ке академик А. В. Винтерниң адын тывысканы

БАЛАХНА. (Горький область), (СЭТА). Шылгарангай совет энергетик, ГОЭЛРО-планның чогаадылгазының киржикчизи А. В. Винтерниң тураскаалын мөңгежидер сорулга-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели оон адын Балахна электростанциязынга тывыскан. Аңаа оон-биле холбашкан митинг болган. Горькийниң улус ажыл-агыйының энергетика болгаш одалга үлетпүрүнүң баштаар чериниң начальниги эш Ежелев, партияның Горький обкомунуң үлетпүр килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы эш Жугулева, электростанция директору эш Иванов олар социалистиг энергетиканың хөгжүлдезинге бодунуң хөй-хөй күштерин болгаш ажылдарын берген, сураглыг эртемден дугайында боттарының сактыышкыннарын солушканнар.

Чурттуң ховуларындан медээлер

ТАШКЕНТ. Республикада хөвең сывының шилилгелиг тарылгазы эгелээн. Ону бүгү-ле черлерде квадрат-уяланчак арга-биле хемчээр проволоктар дузазы-биле агрегаттар чорудуп турар. Узбек колхозчулар бо чазын 1110 муң гектардан ажыг шөлге «ногаан квадраттарны» салырын шиитпирлээннер.

ДЕНАУ. (Сурхан-Дарьин область). Денаунуң ром совхозунуң комбинадының коллективи чигир тростнигиниң олуртулгазын дооскан. Чамдык участоктарда олар үнүп эгелээн.

ПСКОВ. Лён—Псков чериниң колхозтарының кол байлаа болур. Областың колхозчулары чыл бүрүде ол культураны ажаап өстүрериниң агротехниказын шиңгээдип ап, лён-волокнозун болгаш ооң үрезиннериниң чыыдазын улгаттырып турарлар.

Колхоз тургузуун улам ыңай хөгжүдер болгаш МТС-терни эде организастаар дугайында айтырыгны бүгү улустуң чугаалажып турары

★ ★

Колхозтарга тодаргай дузалаар

Кызылдың септелге-механика заводунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының хуралы чоокта чаа болуп эрткен. «Колхоз тургузуун улам ыңай хөгжүдер болгаш машина-трактор станцияларын эде организастаар дугайында» СЭКП ТК-ның февраль Пленумунуң Доктаалын болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин заводтуң кол инженери эш Кривунь ажылчыннарга тодаргай таныштырган.

Социалистиг кодээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер дугайында Коммунистиг партияның хемчеглерин заводтуң ажылчыннары изиг-биле деткээннер. Шуткулга цехиниң ажылчыны эш Ивлев санал берген, оон чугаалааны болза:

— Партияның Төп Комитединиң февраль Пленумунуң мерген угаанныг шиитпири амыдыралга чедиишкинниг боттандырар чорук ажылчын аңгы-биле колхозчу тараачыннарның эвилелин улам быжыглаар. Бистер болувустуң шефтеп турар колхозувус болур «Совет Тыва» кодээ ажыл-агый артелинге боттуг дузаны чедирер ужурлуг бис.

Септелге кылырынга дериишкинни колхозка тургузуп бээр чорук садып алган техниказын бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаар арганы «Совет Тыва» кодээ ажыл-агый артелинге бээр дээрзин хуралга санал берген моторист эш Гордеев болгаш өскелер-даа демдеглээн.

Кодээ ажыл-агыйның улам ыңайгы күчүлүг көдүрлүүшкүнү дээш колхозчу ажыл-ишчилерниң демиселинге боттуг дузаны көргүзериниң эргежок чугулазын септелге-механика заводунуң ажылчыннарының хуралы демдеглээн болгаш заводтуң ажылчыннарының саналын деткиириңче хоорайның өске-даа бүдүрүлге черлериниң коллективтерин кыйгырган.

И. ПЕШКОВ,
Кызылдың септелге-механика заводунда
шуткулга цехиниң начальниги.

Чаңгыс эп-сеткилдиң илерээшкини

Хоорайның харылзаа конторазының ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары СЭКП Төп Комитединиң февраль Пленумунуң доктаалын болгаш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин бедик көдүрлүүшкүннүг танышкан.

Хуралга санал берген эштер Юсупов, Булатов олар колхозтарга тракторларны, машиналарны садар дугайында февраль Пленумунуң доктаалы болза, партия болгаш чазактың совет кижилер дугайында улуг сагыш салыышкынының тодаргай херечилели болур.

Колхозтарга нарын машина техникалар бар болу бээри-биле чергелештир, ону башкарып билир мергежилдиг кадрларны колхозтарга четчелеп быжыглаары база чугула. Харылзаа конторазының коллективи шефке алган колхозунга техника болгаш өске-даа талазы-биле дузалаарын хүлээнмишаан, Пленумнуң доктаалын боттандырарынга чүткүлдүг ажылдаарын илереткен.

Амыдыралга холбашкан документилер

Чөөн-Хемчик районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң партия организациязының ажык хуралынга «Колхоз тургузуун улам ыңай хөгжүдер болгаш машина-трактор станцияларын эде организастаар дугайында» СЭКП ТК-ның февраль Пленумунуң доктаалын, эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин танышкан болгаш чугаалажып көрген. Социалистиг кодээ ажыл-агыйның моон соңгаар бедик хөгжүлдезинге бо доктаал болгаш илеткелдиң тезистери чаа перспективаны ажыткан чугула документ болурун хурал онзалап демдеглээн.

Партияның улуг сагыш салыышкынының ачызында «Кызыл тараачын» колхоз ажыл-агый талазы-биле мурнукузундан быжыккан болгаш элээн хөгжүлдени чедип алган. 1949 чылдың мурнунда хожудангай көшкүн амыдыралдыг чораан Хөндергейниң араттары ам колхозчу аас-кежиктиг амыдыралда чурттап турар. Колхоз тургустунганындан бээр 10 чыл болган. Мурнундагы үеде каккан өрген безин чок турган Даштыг-Кужур—ам колхозчу чаа суур апарган. Ында школа, эмнелге, клуб болгаш оон-даа өске культура албан черлери ажылдап турар, электри станция, радио белдири база бар. Ильичиниң лампалары колхозчуларның чурттаглга бажыңнарында чайыннандыр чырып турар. Бо бүгү партияның ачызы-биле чедип алдынган.

Ниитиниң 10 муң 800 баш малы 31 муң 244 гектар шөлдүг одарлар-биле хандыртынган. Тарылга шөлү 2323, сиген шөлү 1440 гектар. Тарааның дүжүү, малдың продуктулуу мурнундаазындан көвүдээн, нити акша орулгазы бир миллион рубль четкен. Кадрлар база өзүп турар, ам колхозта 10 механизаторлар, 7 чолаачылар, 2 зоотехник база мал эмчилери 2 кижи бар. Чадаана МТС колхозту быжыглаарынга улуг рольдуг болган дээрзин колхозчулар эки билир.

Колхоз тургузуунуң хөгжүлдезиниң бо үе-чадазында чаңгыс девискээр черге ийи ээлер турар чорук ажыл-агыйны чаңгыс аай организастыг башкарарынга таарымча чок чүүлдерни болдуруп турар. Эрткен чылдың дүжүт ажаап алыышкынының үезинде МТС комбайн агрегаттарын чедимчелиг эвес командылаан ужурунда колхозка дүжүт ажаап алыышкыны озалдаан, 30 гектар чинге-тараа ажаап алдынмаан, тараа саваңы черге калган.

Хуралга санал бергеннер Пленумнуң доктаалын, илеткелдиң тезистерин сеткил ханыышкын-биле хүлээп алган. Колхозтуң экономиказының онзагай байдалын өөренип көрбүшаан, нити хереглеттинер техниканы чоорту садып алыр. Ам МТС-тен 6 тракторларны, 2 комбайнны, өске-даа элээн машиналарны колхоз алыр, ооң өртээн 2 чыл хуусаалыг төлээр деп шиитпирлээн. Бедик мергежилдиг механик, техник, тракторист, комбайнер, бригадир кадрларны четчири-биле белеткээрин колхоз чоокку чылдарда чедип алыр. Техниканы, кывар, чаар материалдарны, артык кезектерни, оон-даа өскелерни садып алырынга херек акша шилчидер агар санны бүрүне банкызының Чадаана салбырынга ажыдарын, ону акшаландырарын, аңаа нити орулганың чамдык хуузун шилчидерин өөренип көөр.

Техниканы бүдүрүкчүлүг ажыглаарын, ону камныг эдилээрин, машиналарны кадагалап тургузар гараждарны, сарайларны, оран-саваларны тударын, оруктарны аштаарын, хемнерни, бугаларны дарый көвүрүглээрин, колхозка ажылдаар механизаторларның чуртталга-амыдыралынга сагыш салырын хурал чугулалап санаан.

О. ПЕЛЬЧИТ.

Областың совпартшколазында

Чоокта чаа областың совпартшколазының дыңнакчылары профэвилелиниң нити хуралынга «Колхоз тургузуун улам ыңай хөгжүдер болгаш машина-трактор станцияларын эде организастаар дугайында» СЭКП ТК-ның февраль Пленумунуң доктаалын база эш Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин таныжып чугаалашкан. Чуртка кодээ ажыл-агыйны улам күштүг-биле көдүрүп, ооң продуктуларының элбекшилин тургузарынче угланган партияның бо чугула хемчеглерин школаның коллективи изиг-биле чүүлдүгзүнүп, чаңгыс эп-сеткилдиг деткээн.

— МТС-тен тракторларны болгаш өске техниканы колхозтарның садып алыры оларны улам ажыктыг ажыглаар арганы хандырар. Мурнунда механизаторлар МТС биле колхозтуң аразынга ажылдап турган болза, ам олар бир аай колхозка ажылдаарга оларның боттарының бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга-даа, оларның өг-бүлезиниң өске кежигүннериниң колхозтуң ажылынга киржиринге-даа дузалыг болур — деп, башкы эш Лушников чугаалаан.

Школаның дыңнакчызы эш Л. Бондаренконуң чугаалааны болза, кодээ ажыл-агыйны улам ыңай көдүрер дугайында партияның төлевилеп турар хемчеглерин деткивишаан, МТС-терни эде организастаары-биле холбаштыр мындыг саналды киирер мен. Чүл дизе, райкүүскомнарның чанынга кодээ ажыл-агый килдизин тургузуп, ооң составынга МТС-тиң улуг зоотехнигин, агрономун, мал эмчизин, кодээ ажыл-агый машиналарының талазы-биле инженерни кирип, колхозтуң кадрларынга улуг дузаны чедирзе чогуур.

Хуралга өске-даа санал берген эштер өөредилгени чедиишкинниг дооскаш, областың кодээ ажыл-агыйын хөгжүдеринге улуг күш-биле ажылдаарын илередип турганнар.

Ч. ДОРЖУ.

Күш-ажылчы сорук кириишкин

Часкы хову ажылының эгелээр хүннери келген. Чөөн-Хемчик районда «Кызыл тараачын» колхоз бо талазы-биле белеткелин чедиишкинниг дооскан, тараажыларның амгы кол кичээнгейин хову ажылын организастыг эгелээринче угландырып турар. Колхоз баштаар чериниң даргазы эш Ойдупааның редакцияга дыңнатканы болза:

— Бистиң белеткеливис мурнуку кайы-даа чылдардан дээре болгаш эрте доозулган, шынары база багай эвес болганын хыналда илереткен.

«Кызыл тараачын» колхозтуң тарылгазының шөлү бо чылын 1483 гектар болур азы эрткен чылдыындан 280 ажыг гектар көвүдээр. Тараа культураларының дүжүлү ынчаарда гектардан ортумаа-биле 8 центнер болган, а бо чылын 13 центнерден куду эвести өстүрүп ажаап алырынга колхоз бүзүрелдиг. Тарылга шөлдериниң кезиинден хөйү күр болгаш курукшан черлерде белеткеттинген.

Чажар шынарынга чедир арыглаттынган 98 тонна кызыл-тас, 28 тонна арбай, 17 тонна сула болгаш 7 тонна чинге-тараа үрезиннериниң үнүштүг шынары эки болган.

Хову турлагларында тудугларга немей бо чылын ниити чурттаганың 5 бажыңнарын кылган, улуг 2 майгыннар база белеткеттинген. Кодээ ажыл-агыйның машина чепсек, дериг херексел четчелеп септээр ажылдар организастыг доозулган. Бо бүгү ажылдарны хову бригадазының бригадири коммунист Самбуу эки удурткан.

* * *

СЭКП Төп Комитединиң февраль Пленумунуң доктаалын болгаш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин колхозчулар танышкаш, ону улуг өөрүшкүлел-биле деткээн. Колхоз бодунуң күжүн, аргаларын база чугула негелделерни өөренип көргеш, бүрүнеден мындыг техникаларны садып алырынга чагыгны киирген турган:

Тракторлар — 7, сеялкалар—11, лущильниктер—14, комбайннар—3, хөй кыргыдар 1 агрегат болгаш өске-даа элээн хөй кожулда машиналары.

Бо бүгүнү башкарып билир мергежилдиг кадрлар талазы-биле колхозка кандыг-даа бергедээшкин болбас. Ол колхозтан депшиттирген, Чадаана МТС-тиң коммунист Чылбак-оолдуң удуртуп турары механизаторлары төрээн колхозунга кээп ажылдаар күзелин баш бурунгаар илереткен турган.

Бо хүннерде колхозтуң күзели хандыртынган. Чылбак-оолдуң трактор бригадазы бүрүн составы-биле колхозтуң Чаш-Теректе хову турлаанда чедип келген.

Артель бүдүрүлгезин хөгжүдеринге

СЭКП Төп Комитединиң февраль Пленумунуң доктаалын болгаш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин Чаа-Хөл районда «Найырал» колхозтуң колхозчулары танышкаш, ону бүгү совет улус-биле бир демей чаңгыс эп-сеткилдиг деткээн.

Фермалар, бригадалар аайы-биле чер-черге болгулаан хуралдарга илерээн саналдарга үндезилээш, колхоз баштаар чериниң март 18-те болган хуралындан бо чылын 8 тракторларны, 4 комбайннарны, 6 сеялкаларны, хөй кыргыдар 1 агрегатты садып алырын шиитпирлээн.

* * *

Сүт-Хөл районда «Алдан-Маадыр» колхозтуң колхозчулары «Колхоз тургузуун улам ыңай хөгжүдер, машина-трактор станцияларын эде организастаар» дугайында айтырыгның чогуур өйүнде тургустунуп келгенин үнелеп турар.

Колхоз бодунуң күжүн, аргаларын санап көргеш, бүрүн кожулда дериглелиг 4 тракторларны, 3 сеялкаларны болгаш элээн каш өске-даа машиналарны садып алыр деп турар.

Чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнүүшкүн

«Колхоз тургузуун улам ыңай хөгжүдер болгаш машина-трактор станцияларын эде организастаар дугайында» СЭКП ТК-ның февраль Пленумунуң Доктаалын база ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин танышкан ажылчы чоннарның хуралдары улуг көдүрлүүшкүннүг байдалга болуп эрткилээн. Ол төөгүлүг документилерде айыттынган хемчеглерни амыдыралга тус-тус колхозтарга боттандырарының аргаларын болгаш хөреңгилерин колхозчу массалар тодаргай чугаалажып турар.

— Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың достуу» колхозунуң ажыл-ишчилери МТС-тен техника садып алырынга 500 муң хире рубльди үндүрерин шиитпирлээннер. Баштайгы ээлчегде 8 тракторларны, «Белорусь» деп маркалыг 6 комбайннарны, кукуруза ажаар 1 комбайнны болгаш өске-даа кожулда машиналарны садып алыр дугайында чагыгны МТС-ке киирген. Кодээ ажыл-агый машиналарын кадагалаар сарай болгаш гараж тудугларын эгелээрин, септелге мастерскаязын тургузарын шиитпирлээн—деп, бижикчи эш **К. Хунажын** редакцияга медээлээн.

Шагаан-Арыг МТС-тен эш **И. Олдыревтиң** бижээни болза: МТС-ти эде организастаар саналга бистер чаңгыс эп-сеткилдиг каттыжып турар бис. Колхозтар техниканы боттарының эргезинге киирип алганда, ооң ажыл-агыйга бүдүрүкчүлүг ажыглалы дыка бедиир дээрзин ылап билдивис. Бистер, ол техниканың башкарыкчылары колхозтарга кирип алгаш ажылдаар күзелди илереттивис.

— Боттарынга техника садып ап болурунуң аргаларын Эрзин районнуң колхозчулары база-ла дилеп турар. «Мөрен» колхозка болган хуралга Тес-Хем МТС-тиң четпес ажылын колхозчулар шүгүмчүлеп турганнар. Эрткен чылын колхозка 1000 гектар черниң сигенин кестирип бээр керээ чаргаш, а чүгле 8 гектарны кестирген. Бир трактор бүдүн ай иштинде үрелик чыткан. Мынчангаш колхоз бодунуң эргезинге техникалыг турарын күзеп турар. Ам дээрезинде 1 тракторну садып алырын шиитпирлээн. Ол малчын районга мал ажылын механизастаарынче кичээнгей салырын Тес-Хем МТС-тен колхозчулар негеп турар — деп, «Шынның» корреспондентизи эш **К. Салыы** бижээн.

Корреспондент эш **С. Комбуй-оолдуң** Барыын-Хемчик райондан бижээниниң ёзугаар алырга, — «Большевик» колхозтуң ажыл-ишчилери МТС-тен техника садып алырын дыка чүүлдүг айтырыг-дыр деп көргеннер. Ынчангаш тракторлар болгаш комбайннар садып алырынга белеткел ажылдарын чорударының, хөреңгилер чыылдаларын өстүрериниң чугулазын колхозчулар саналдап турганнар.

Колхозчуларның хуралынга тракторист эш Сыргымай санал берген: — Техниканы садып алыр төлээде, акша хөреңги херек. Ынчангаш колхозтарга күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары, ооң бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алыры чугула. Мен болгаш мээң өөрүм механизаторлар колхозтарга шуут кирип алгаш ажылдаарынга сонуургалдыг бис. Техниканың камныг ажаалдазынга, механизаторларның чурттаглгазынга таарымчалыг байдалды колхозтарның баштаар черлериниң талазындан тургузары чугула.

—«Совет Россия» колхоз Таңды районда база бир улуг күштүг ажыл-агыйларының бирээзи. Ында чер ажылы колдап турар. МТС-терни эде организастаар саналга ол колхозтуң кежигүннери чаңгыс эп-сеткилдиг каттыжып, бо чылын МТС-тиң техниказын садып алырын шиитпирлээн. Тракторлар, комбайннар болгаш өске-даа машиналар өртээнге бээр акша ол колхозта бар — деп, эш **Ч. Маадыр-оол** бижип турар.

Ол-ла районда «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң агроному эш **И. Чунарева** редакцияга чагаа бижээн: — МТС-терни эде организастаар саналды бүрүн чүүлдүг деп көрүп турар бис. Колхозчуларның чоокта чаа болуп эрткен нити хуралы колхозка тракторларны, комбайннарны болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа чугула машиналарын бо чылын садып алыр күзелди илереткен. Ол колхозка ажылдап берип турар Балгазын МТС-тиң № 2 трактор бригадазының бригадири эш М. Петров санал бергеш, ооң бригадазының бүгү кежигүннери колхозка кирер болгаш моон соңгаар күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүү, техниканың бүрүн ажыглалы дээш эки ажылдаар бүзүрелди илереткен. Ооң саналын аңаа олурушкан механизаторлар чаңгыс үн-биле деткээн. Колхозка станоктуг септелге мастерскаязын тургузарының чугулазын олар саналдааннар.

Ыраккы Чөөн чүктүң шериг округунуң дайынчызы эш **Б. Барбаның** чагаазы редакцияга келген. — «Колхоз тургузуун улам ыңай хөгжүдер болгаш МТС-терни эде организастаар дугайында» төөгүлүг документилерни бистиң турарывыс шериг кезээ база-ла улуг сонуургал-биле чугаалажып көрдү. Колхоз тургузуун быжыглаарынга МТС-терниң улуг рольдуг болганы төөгүзүн онзалап демдегледивис. Ынчаарга ам оларны эде организастаарының чугула апарганын база-ла өөренип көрдүвүс. Бистиң Тыва областың хөй-хөй колхозтары МТС-терниң техниказын боттарының эргезинге садып ап болур аргалыг апарган болгай. Ол хемчеглерни эргежок чугула чорудар белеткелдер ажылдары-биле бодамчалыг холбаштырза чогуур — деп, эш Барба бижип турар.

СЭКП ТК-ның февраль Пленумунуң шиитпири амыдыралга күүсеттинер

Колхоз тургузуун улам ыңай хөгжүдер болгаш машина-трактор станцияларын эде организастаар дугайында СЭКП ТК-ның февраль Пленумунуң Доктаалын болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин Барыын-Хемчик районнуң партия организацияларының болгаш ажылчы чоннарның ниити хуралдарынга таныжып чугаалашкан.

Ол хуралдарга санал берген коммунистер, колхозчулар, ажылчыннар болгаш көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери СЭКП ТК-ның февраль Пленумунуң доктаалын база эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин бүгү совет улус-биле бир дөмей чүүлдүгзүнүп хүлээп алгышаан, Коммунистиг партияның ленинчи Төп Комитединге сагыш-сеткилинден каны өөрүшкүлелин илергейлеп турганнар.

«Большевик» колхозтуң хоочун бызаанчызы коммунист эш Делгерниң чугаалааны болза:—Төп Комитеттиң февраль Пленумунуң ол доктаалында болгаш эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистеринде айыткан хемчеглер болза, бистиң колхозчуларывыстың материалдыг чаагай амыдыралын улам ыңай экижидеринче бүрүнү-биле угланган. Машина-техниканы колхозка садып алырын сүмелеп турар-дыр. Ам хамык ужур бистиң боттарывыстан хамааржыр. Акша хөреңгивис кайы хире барыл, ону эки бодамчалыг санаар херек. Көдээ ажыл-агыйның нарын машина-техниказы дээрге, бистерниң эзертеп мунуп алгаш хап ыңай боор ажылчын аъттарывыс эвес-ле болгай. Техниканы башкарып билир кадрларывыс четчир санныг бар бе? Гараждар, сарайлар белен бар бе? Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга көдээ ажыл-агыйның нарын машина-техниказын хүлээп алгаш, ону ээлеп башкарарынга кайы хире белеткелдиг бис дээрзин хандыр боданып чугаалажыры эргежок чугула.

Машина-трактор станцияларын эде организастаар, техниканы колхозтарга садар дугайында айтырыг болза көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер дээш демиселге колхозчуларның сонуургалын болгаш инициативазын көдүрүп турар.

Областың төп районнарында хоочун, улуг күштүг болгаш мурнакчы колхозтарга деңнээрге, бистиң районнуң колхозтары организастаттынып тургустунганындан бээр үр болбаан, эң-не аныяк ажыл-агыйлар дээрзи билдинги. Ынчалза-даа Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың материал-техниктиг дузаламчызының ачызында олар организастыг, ажыл-агый талазы-биле быжыгып, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде мурнакчы кижилерниң саны көвүдеп турар.

Ону дараазында чижектерден көрүп болур. Тарааның дүжүдү бир гадан 1955 чылда 6,5 центнер турганындан 1957 чылда 9,8 центнер четкен. Бүгү малдың баш саны ол-ла үениң иштинде 44,2 муң турганындан 58,8 муң баш четкен, колхозтарның акша орулгазы 2,5 миллион рубль турганындан 3.792 муң рубль четкен. Ол ышкаш хуваашпас фонд элээн өскен.

Ындыг болза-даа бистиң колхозтарывыстың экономиказы кошкак хевээр артпышаан. Районнуң колхозтарының иштинден «Большевик» колхозту экономика талазы-биле дээре кылдыр санап турар бис. Ынчалза-даа ол колхозтуң безин хөреңгизи эвээш. 1957 чылда чер ажылындан 489.660 рубль орулга алыр деп планнаан, оон херек кырында кирип алганы 115.005 рубль азы 374.655 рубль чедир күүсеттинмээн. Ол ышкаш мал ажылының продукциязындан, тудугдан болгаш дузалаар ажыл-агыйдан алыр орулгаларын чедир күүсетпээн. Моон түңнелинде колхозтуң орулгазы эвээш болуп, күрүнеге болгаш колхозчуларның күш хүнүнге төлээр өрелери көвүдеп турар. Байдал шак мындыг турбуже, көдээ ажыл-агый машиналарын бо чылын садып алырынга үш чыл хуусаалыг чээли бээрин күрүнеден дилээр болгаш 160 баш чылгы малды саткаш, оон акшазы-биле тракторлар садып алырын шиитпирлээн.

Районнуң оон өске колхозтары боттарының хуваашпас фондузу эвээш болганының ужурунда, көдээ ажыл-агый машиналарын база-ла күрүнеден чээли алгаш садып алыр деп чаңгыс аай саналдар киирген.

Күрүнеден чээли алгаш машина-техника садып алырын кым-даа маргышпас. Күрүне чээлини берип-даа турар, моон соңгаар-даа бээр. Бистиң кол сорулгавыс болза колхозтарның экономиказын хандыр өөренип көөр, курлавырларын тодаргай санап тывары, техниканы ээлеп хүлээп алырынга белеткелиивисти хынаттынары болур. Чамдык эштер ол бүгү айтырыгларны эки өөренип көрбейн, чүгле чаңгыс талалап, күрүнениң чээлизи-биле көдээ ажыл-агыйның машиналарын садып алгаш, дол-дораан ажылдадып эгелээр деп турарлар.

Саналдар чөптүг ышкаш сагындырар. Ынчаарга колхозтар моон мурнунда күрүнеден алган чээлилерин кажан үле төлээрин, колхозчуларның күш хүнүнге, МТС-тиң ажылдап бергенинге төлеттинмээн акшаларны кажан төлээрин, колхозтар 1958 чылда азы келир чылын ажыл-агыйның кандыг адырларындан чеже орулгалар алырын, оон болдунар аргаларын ол эштер санап көрбейн турарлар.

СЭКП ТК-ның февраль Пленумунуң доктаалында айтып турары болза: **«Кандыг колхозтар боттарының экономиктиг аргаларының талазы-биле бо чылын тракторларны болгаш өске-даа машиналарны садып алыр база оларны ажыл-агыйжы ёзу-биле ажыглап шыдаарын, техниканы садып алырынга кандыг колхозтарга улуг хуусаа негеттинерин болгаш МТС-тер дамчыштыр бүдүрүлге техниктиг хандырылганың туруп турар чурумун кандыг колхозтарга түр артырары таарымчалыын тус-тус районнарның болгаш колхозтарның экономиказын хандыр өөренип көөрүнге үндезилээш тодарадырын эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның партия болгаш совет органнарынга дагзыр».**

СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкомунуң бюрозу тус-тус колхозтарның киирип келген саналдарын өөренип көөрде, Пленумнуң доктаалының ол чүүлүн удуртулга болдурган. Көдээ ажыл-агый техниказын садып алыр дугайында айтырыгны «Кызыл тарлачын» колхозтуң баштаар черлериниң актив-биле каттышкан хуралынга чугаалажып турда, мындыг санал үнүп турган:

— Күрүнениң дузаламчызы-биле техниканы садып ап болур бис. Ынчалза-даа бистер бодувустуң ажылывысты үндезини-биле эде тургузар ужурлуг бис. Ниитиниң эт-хөреңгизин ажыктыг кылдыр камныг эдилээрин ам-даа чедип албаан бис, оон чижээн автомашиналарны бүрүн ажыглап шыдавайн турарывыстан көргүзүп болур, чамдык көдээ ажыл-агый машиналары черде чыдар, тараа күргедир машинавыстың ажыглалы дыка багай.

Бо бүгү чүүлдерни өөренип көргеш, СЭКП райкомунуң бюрозу тракторларны болгаш өске-даа машиналарны районнуң колхозтарынга садып алырын келир чылга чедир узадыр дугайында саналды СЭКП обкомунга киирген. Мынчангаш районнуң партия, совет, комсомол организацияларының болгаш колхозтарның баштаар черлериниң мурнунда чугула харысалгалыг сорулга салдынып турар. Хамыктың бирги ээлчегде 1958 чылда колхозтарның сан-хөө болгаш бүдүрүлге планнарын долдур болгаш ажыр күүседир. Ону амыдыралга чедиишкинниг боттандырар төлээде, социалистиг чарышка алган хүлээлгелерни ёзугаар бир гадан тараа культураларының дүжүдүн 11 центнерни, оон иштинде кызыл-тастан 12 центнерни алыр. Малдың бүгү бажын 1957 чылда турганынга удур 9,7 хуу, оон иштинде мыйыстыг бода малды 10 хуу, эът-сүт угланыышкынныг инектерни 12 хуу, хойну 18 хуу, өшкүнү 8 хуу, хаванчы 100 хуу, кушту 10 хуу өстүрер. Бир саар инектен ортумаа-биле 950 литр сүттү саап алыр болгаш бир хойдан 2 кг дүктү кыргып алыр.

Колхоз бүрүзүнге четчир санныг, эки мергежилдиг механизатор кадрларны белеткээр болгаш оларның чурттаар байшыңнарының тудуун чорудар. Көдээ ажыл-агыйның машиналарын кадагалап тургузарынга таарымчалыг кылдыр кылдынган шывыглыг сарайларны, септелге мастерскаяларын, аңаа ажылдаар мергежилдиг дарганнарны белеткеп алыр.

Колхоз тургузуун улам ыңай хөгжүдер болгаш машина-трактор станцияларын эде организастаар дугайында айтырыг-биле холбаштыр колхозтар даргаларының болгаш партия эге организацияларының секретарьларының харысалгазы дыка бедиир. Амгы үениң көдээ ажыл-агый техниказын болгаш колхоз бүдүрүлгезиниң экономиказын эки билир, бүдүрүлгениң перспективтиг хөгжүлдезиниң айтырыгларын мергежилдиг тодаратпып шыдаар кадрлар болур ужурлуг бис.

Ажыл-агыйны башкарып удуртур талазы-биле шүшпен, боттарының политиктиг болгаш экономиктиг билиин бедидер дээш оралдашпас колхозтар даргалары болгаш партия организацияларының секретарьлары бисте бар. Ол эштерниң ажылынга дузалажыр болгаш оларның билиин бедидер талазы-биле ажылдарны СЭКП райкомунуң бюрозу чорудар ужурлуг.

Амгы үеде кол сорулга—күш ажылының чарыгдалын эвээжедип тургаш көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин шыңгыы өстүрер дээш шиитпирлиг хемчеглер алыры болур.

Т. ТАЛГАНЧИК,
СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң секретары.

Аныяктарның трактор бригадаларынга шаңналдар тывысканы

Чоокта чаа Чаа-Хөл МТС-тиң аныяктарының трактор бригадаларының механизаторларының хуралы болуп эрткен, ол хуралга районнуң аныяктары база олурушкан.

Аныяк механизаторларның чедиишкиннинг күш-ажылын демдеглээн хуралга аныяктарның трактор бригадаларының социалистиг чарыжының түңнелдериниң талазы-биле ВЛКСМ обкомунуң, көдээ ажыл-агыйның область эргелелиниң база белеткелдер контораларының ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң каттышкан хуралының доктаалын профэвилелдериниң область Чөвүлелиниң төлээзи эш Бочкин таныштырган, оон-биле чергелештир 1957 чылда эки дүжүт дээш областа аныяктарның трактор бригадаларының социалистиг чарыжынга ылангыя 1958 чылда тракторлар септелгелинге Чаа-Хөл МТС-тиң аныяк механизаторлары эки көргүзүглерни чедип алганын тодаргай фактылар-биле демдеглээн.

МТС-те эш Чылбак бригадирлээн аныяктарның бирги трактор бригадазы областа социалистиг чарышка бирги черни ээлээш, трактор бригадаларының арасында шилчиир Кызыл тукту чаалап алган. ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары эш Юябуу аныяктарның мурнакчы трактор бригадаларынга, оон иштинде аныяк механизаторларга тус-тус чогуур шаңналдарны тывыскан. Бирги трактор бригадазы тукту албышаан, эдер-хааржак-биле база шаңнаткан, бо бригаданың аныяк механизаторларын ВЛКСМ обкомунуң хүндүлел дептеринге киирген дугайында бүзүредип турар алдын бижиктерни оларга тывыскан.

Социалистиг чарыш талазы-биле областа ийиги черни ээлээн бо МТС-тиң эш Савченко бригадирлээн аныяктарның дөрткү трактор бригадазының бүгү механизаторлары ВЛКСМ обкомунуң хүндүлел бижиктери-биле шаңнатканнар. Бо трактор бригадазы эдер-хааржак-биле база шаңнаткан, бригадалар арасынга кызыл тукчугашты чаалап алган. Аныяк механизаторларга пионерлер болгаш школачылар байыр чедирбишаан, концерт көргүскен.

С. ТЕЛГЕР-ООЛ.

Чурукта: Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» көдээ ажыл-агый артелиниң мурнакчы саанчызы К. Стародумова.
Фото С. Феоктистовтуу.

Номчукчуларның бижип турары

Бай-Тайга районнуң Сталин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүну Доскурнуң кададынга 300 ажыг төрүүр өшкү бар. Төрүттүнген 80 анайлар анайлаар эки дөрүгүп турар. Ам оолдаар өшкүлериниң чаш төлүн чидириг чокка алыр дээш, кадарчы кызымак ажылдап турар.

Х. ХҮРЕШ.

* * *

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң тудуг бригадазы чунар бажыңны тудуп, ажыглалга киирген. Бызаңчылар Садыгы, Өлзей, Седип мурнакчы ажылдааннар. Колхозчулар недель санында чунар бажыңны изидип чунуп турар.

Х. АРАКЧАА.

* * *

Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозунуң тудуг бригадазы 1500 кубометр ыяшты кескеш, 500 кубометрни чер агынче сөөрткен. Дачын-оол, Сарыг-оол ышкаш плааның ажыр күүседип турарлар хөй.

Д. Д. МЭЭ.

* * *

Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң комсомолчулары кыштагларже мал чеми сөөрттүп турарлар. 15 кубометр хемчээлдиг оңгарның силозун кыштагларже сөөрттүп чедирген. Комсомолчулар Чооду, Кек-оол, Чыргалаң, Тыртый-оол, Соян, Полеляев олар мурнакчылар болуп тургарлар.

Л. ПЕТРОВА.

Парлаттынмаан чагааларның изи-биле

Бай-Тайга районнуң «Малчын» колхозунда магазин эргелекчизи эш Даш-оолдуң багай ажылдап, колхозчуларны хүн-бүрүнүң чугула бараннары-биле хандырбайн турарын эш Таңзы бижээн. Ол дугайын редакция Бай-Тайга райкүүскомга медээлээн.

Райкүүскомнуң секретары эш Седиптиң редакцияга дыңнатканы болза, эш Даш-оолдуң багай ажылдап турганы шын, ону ажылдан үндүргеш, колхозта магазин эргелекчизинге эш Шагдырны киирген.

Күш-ажылчы херээженнер

Бай-Тайга районнуң херээженнери ниитиниң бүдүрүлгезинге боттарының киржилгезин улам-на күштелдиргеннер. Районнуң бүдүрүлге болгаш албан черлеринде 250 ажыг ажылчын, албан-хаакчы херээженнер бар. Оларның иштинде 40 ажыг эмнелге ажылдакчылары, 120 башкылар ажылдап турар.

Колхозтарның малчыннарының арасында 370 ажыг херээженнер бар. Эрткен чылын инек бүрүзүнден 1350 кг сүт саккан Дөлгар, 1260 кг ажыг сүт сагган Мөлныя («Тээли» колхоз), 437 хойдан 484 хураган өстүрген Үрле («Тиилелге» колхоз), 318 хойдан 340 хураган өстүргеш, хой бүрүзүнден 3,3 кг дүк алган Сымчаан («Тээли» колхоз) олар колхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчылары болуп шылгарааннар. Үстүнде адыг үнген мурнакчылар боттарының чедиишкиннерин бо чылын улам-на өстүрер дээш чүткүлдүг ажылдап турарлар.

Тыва херээженнер мурнунда хлеб быжырарын безин билбес турган болза, ам районнуң хлеб быжырар черинде 8, столоваяда 10 тыва кыстар ажылдап турар. Нарын чемнер белеткээр улуг повар Байлаккайның ажылын чон үргүлчү мактап келген.

Херээженнерниң эки ажылының чедиишкиннерин демдеглевишаан, четпестерни база-ла айытса чогуур. Ылаңгыя эрткен чылын колхозчу херээженнерниң арасында күш-ажыл кылып шыдаар 460 ажыг кижи күш-хүннериниң минимумун чедир ажылдап албаан, 150 ажыг кижи колхоз бүдүрүлгезинге шуут киришпээн болган. Оон кол чылдагааны болза, чамдык колхозтарның («Тээли», «Дөң-Терек», «Тиилелге») баштаар черлеринден чаш уруглары иелерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузарынче, яслилерни организастаарынче сагыш салбайн турарында болур.

Ажыл-агый, культура тургузуушкунунга херээженнерниң калбак киржилгезин бүгү тала-биле деткиири бүдүрүлге, албан черлериниң, колхозтарның удуртукчуларының чугула хүлээлгези болур.

А. НОРЖУҢ,
СЭКП-ниң Бай-Тайга райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи.

Мурнакчыларның чедиишкиннери

Чаа-Хөл районнуң күш-ажыл кылып шыдаар колхозчу херээженнери эрткен ажыл-агый чылында колхоз бүдүрүлгезинге шуптузу киришкен. Ниитиниң малының баш санын өстүрер, оон продуктузуун бедидер дээш дыка хөй херээженнер чүткүлдүг ажылдаан.

Сүт саалдазынга багай эвес көргүзүглерни саанчылар эштер Х. Бады, Т. Селикпаа («Тиилелге»), Сат Шура («Найырал»), Төтпе (Ленин аттыг колхоз), Чолдак («Бурунгаар») болгаш өскелер-даа чедип алган. Ол саанчылар бо чылын инек бүрүзүнден 1000 килограммдан куду эвес сүт саарын хүлээнгеш, ол сорулганы боттандырары-биле бүгү хемчеглерни ап турарлар.

Хойжу херээженнер эштер Бара-Дукур («Найырал»), Татьяна (Ленин аттыг колхоз), Т. Тол, Айыраа («Тиилелге») олар эрткен чылын чүс баш хой, өшкүден 103—140 баш чедир чаш малды камгалап өстүргеш, колхозтарның сөөлгү отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга демдеглеткен. Кадарчылар Т. Тол, Айыраа оларның кайызы-даа немелде телевирге беш-беш анайларны алганнар. Бо чылын 152 баш хураганны менди камгалап алган хойжу Янмаа («Тиилелге») 5 хураган-биле база шаңнаткан.

Хову ажылында, тудугда ажылдап турар херээжен колхозчуларның арасында үстүнде ышкаш бедик көргүзүглерни чедип ап, өртектиг чүүлдер-биле шаңнаткан мурнакчыларның саны районнуң кайы-даа колхозтарында хөй.

Херээжен ажыл-ишчилерниң бо чедиишкиннерин быжыглап, ылаңгыя малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алырынга, часкы тарылганың, тудугнуң белеткел ажылдарынга бүгү колхозчулар-биле бир дөмей оларның киржилгезин калбаа-биле организастаары бистиң чугула сорулгавыс.

Т. ОПУШТАЙ,
СЭКП-ниң Чаа-Хөл райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи.

Ие-чаштар дугайында сагыш салыышкын

Херээжен чоннуң кадыкшылын камгалаар, уругларны коммунистиг ёзуга кижизидер талазы-биле бистиң партиявыстың болгаш чазаавыстың сагыш салыышкынны үнелеп четтинмес. Чүгле 1957 чылдың дургузунда безин бистиң областың хөй уруглардыг болгаш бот иелери күрүнениң 10 миллион хире рубль түңнүг дузаламчызын алганнар.

Кызыл хоорайда 10 уругларны божаан болгаш кижизиткен хүндүлүг ие Монгуш Дамбаевна Чанчымаага уругларын кижизидер кылдыр ниитизи-биле 22 муң ажыг рубльди күрүне үндүрүп берген.

Кызыл хоорайның база бир чурттакчызы Куулар Базыр-оол бодунуң уругларын кижизидеринге ниитизи-биле 10 муң хире рубльдиң дузаламчызын алган. Күрүнениң шак ындыг материалдыг дузаламчызын ап турар иелер дыка хөй.

Эрткен чылдың дургузунда бистиң областа 700 ажыг иелер Совет Эвилелиниң орденнери-биле болгаш медальдары-биле шаңнатканнар.

М. ШАШКОВ,
областың социал хандырылга килдизиниң улуг инспектору.

Хойнуң часкы ажаалдазын күштелдирер

Чаа-Хөл районнуң «Найырал» колхозунуң хойжузу Түлүш Эник эрткен чылын 198 хойдан 206 хураганны менди доруктурган. Бо чылын төрээн хойларының 150 хураганнары база менди.

Хойжу эрткен чылын бодунуң кужу-биле 3 тонна сигенни белеткээн. Хоюнун кажаалары чылыг, эки дериттинген.

1957 чылда ол бир хойдан-на 2 кг дүктү кыргаан, бо чылын хой бүрүзүнден 3 кг 500 грамм дүк кыргып алыр деп хүлээлге алган. Чаш хураганнарны, төрээн хойларны көк сиген, сула-биле чемгерип, оларны план ёзугаар ажыглап келген. Хойжу зоовтеринар ажылдакчыларының сүмезин бодунуң ажылы-биле холбаштырып, боттандырып турар.

Т. ШЫЫРАП.

ВЛКСМ-ниң 40 чыл оюнга уткуштур

Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозунуң комсомолчулары ВЛКСМ-ниң 40 чыл оюнга чедиишкинниг ужуражыр дээш сорук кирген ажылдап турар. Оларның 12-зи тудугда, 22-зи малда быжыглаттынган.

Дээре саанчы Күскелдей бир инектен 976 литр сүттү саглан. Кадарчы Дыртыкпанның коданында 290 баш шээр малы кыштан күштүг, менди чыл ажып турар.

Колхоз төвүнде ажылдап турар комсомолчулар 13 кижи агар политика бөлгүмүнде өөренип турарлар. Комсомол эге организациязы 11 кижи составтыг уран чүүл бөлгүмүн организастаан.

Олар концерттерни белеткээш, чүгле боттарының колхозунга эвес, районнуң «Совет Тываның 5 чылы» колхозунуң суурунга болгаш 3 кезек фермаларга бирбир катап көргүскеннер.

О. БАЗЫР-ООЛ.

Мотоцикл бөлгүмүнде

Кызылдың № 2 ортумак школазының 9—10 класстарының өөреникчилери аныяк техниктер станциязында мотоцикл бөлгүмүнде өөренип турарлар. Бөлгүмнүң кичээлдериниң баштайгы хүннериниден-не эгелээш, «ИЖ-49», «К-125» деп маркалыг мотоциклдерниң тус-тус кезектерин, белдирлерин шиңгээдип ап эгелээннер. Бөлгүмнүң башкызы Сватиков мотоциклди канчаар башкарарын өөредип эгелээн. Өөреникчилер Сымчаан, Марат, Семис-оол олар мотоциклдиң тургузуун эки билип алган.

Олар удавас, апрельдиң эгезинде практикалап эгелээрлер. Өөредилге чылының төнчүзүнде мотоцикл мунар эрге алыр дээш шылгаада тударлар.

О. ОПЕЕН.

ЧАА ӨӨРЕДИЛГЕ ПЛАНЫН ЁЗУГААР АЖЫЛДАР

Школаларга политехниктиг өөредилгени боттандырары оларның материалдыг баазазындан база улуу-биле хамааржыр. Эрткен чылдарда школаларга политехниктиг өөредилгениң чүгле чамдык кезектери кирип турган: I—IV класстарга хол ажылы, машина болгаш электротехника-биле таныжары, школа мастерскаяларынга болгаш дуржулга участоктарынга практиктиг кичээлдерни эрттирери дээш оон-даа өске чүүлдерни киirгилээн.

1957—58 өөредилге чылындан эгелээш Хову-Аксы ортумак школазы чаа өөредилге планынче шилчээн. Ынчангаш школага ыяш-биле болгаш металл-биле ажылдап өөренир цехтерни тургузары негеттинип келген. Өөредилге мастерскаязын улгаттырган болгаш чаазы-биле дерип кылган. Ол ажылдарның колдуун-на өөреникчилер кылган. Ол ышкаш политехниктиг өөредилгени чорударынга чамдык материалдыг баазаларны тургузуп алган. Ээрил кылыр үш токарь станогу, чазаныр стол, бичии төгерик (стол кырының) хирээзи болгаш слесарь ажылының өске-даа херекселдерин белеткеп кылган. Мастерскаяже төп бус чылыдылгазын киирген. Бо херекке «Тывакобальтының» руда эргелели (начальниги В. Саенко) улуг дузаны чедирген. Областың улус өөредилге килдизи янзы-бүрү херекселдер болгаш дериглер садып алырынга акшаны үндүрүп берген. Ынчангаш уругларның мастерскаяларга кичээлдеринге таарымчалыг байдалдар тургустунган.

Чаа өөредилге планының кол үнелиг чүүлү болза, өөреникчилерни практиктиг ажылга белеткээр, оларны күш-ажылдыг хүндүлээринге чаңчыктырар, бүдүрүлгениң үндезини-биле таныштырар болгаш тускай эртемни шилип алырынга дузалаар болур.

Школа доозукчуларының бүдүрүлге ажылдакчылары-биле ужуражылгазынга тускай эртемниглер өөреникчилерни бүдүрүлгеге ажылдаар негелделер-биле таныштырбышаан, школаның доозукчулары калдыг ажылдарны кылып чаңчыгарын чугаалаан. Школага өөренип турганнар эртемнерниң үндезинин билбес болза, бүдүрүлгеге ажылдаары берге дээрзин өөреникчилер билгеннер. Бүдүрүлгелерге практикалавайн, бүдүрүлгени болгаш оон тус-тус адырларын билбейн чыткаш, дээди өөредилге черлеринге өөренири база берге дээрзин олар билгеннер. Бистиң школаның өөреникчилериниң көдүрер кранның болгаш экскаваторларның ажылын улуг сонуургааның демдеглээр апаар.

Политехниктиг өөредилгеге кол чүүл болза, өөреникчилер бүдүрүлгениң үндезинин билип, эртемнерни ханызы-биле шиңгээдип алыры болур. Ону математика, физика, химия, география, биология кичээлдеринге чедип ап турар. В. Федоров, Л. Демидова, Т. Санько дээн ышкаш чамдык башкылар боттарының ажылынга өөредилгениң политехниктиг принципиин нептередип турарлар. Олар химия, физика эртемнериниң башкылаашкынынга үргүлчү дуржулгалар кылып, лабораторлуг болгаш практиктиг ажылдарны чорудуп, бүдүрүлгелерже экскурсиялап барып, оон-биле харылзааны экижиткен.

Өөредилге мастерскаязынга ажылдары политехниктиг өөредилгеге онза ужур-дузалыг. Ынчан өөреникчилер янзы-бүрү ажылдарны кылырынга чаңчыгып, кол-ла чүве болза, уругларның политехниктиг ниити билиин калбарар. Мастерскаяга практиктиг кичээлдерге өөреникчилер хөй санныг херекселдерни (хачылар, маскалар, булуңчуктар) боттары кылып ап турарлар. Ол ышкаш пионерлер комнадынга шыдыраа болгаш шашкилерни кылганнар.

Чаа өөредилге планын ёзугаар тус-тус класстарга факультетчиткен кичээлдерни эрттирип турар. Чижээ, 8-ки класстың өөреникчилери токарь херээн өөренип турарлар. «Тывакобальт» руда эргелелиниң механиктиг цехиниң начальниги 7-ги разрядтың токары А. Бурцев ындыг кичээлдерни эрттирип турар. Практиктиг кичээлдерни школа мастерскаязынга болгаш руда эргелелиниң механиктиг цехинге кайызынга-даа чорудар.

Тоску классчы оолдарга автомашинаны ушку класстың чолаачызы башкы В. Иконников, а уругларга дааранылганы Хову-Аксы даараныглга комбинадының эргелекчизи М. Горбунова өөредип турар. Теориялыг кичээлди школаның мастерскаязынга, а практиктиг кичээлди дааранып комбинатка эрттирери чаңчыл апарган.

Факультетчиткен кичээлдерге үстүкү класстарның өөреникчилериниң сонуургалының улуун демдеглээри чугула. Оңгу классчылар факультетчиткен кичээлдерге автомашинаны өөренип турарлар. Токарь херээн болгаш автомашинаны өөренип турарлар үшкү разрядтың токарының, чаадыктары үшкү класстың чолаачыларының шынзылгазын алырлар. Ол ышкаш Хову-Аксы ортумак школада тус-тус класстар айы-биле «Ишчи холдар», чурук тырттырар бөлгүмнер ажылдап турарлар. Өөреникчилер янзы-бүрү чүүлдер даарап, бүдүп, чаырларынга болгаш слесарь ажылдарын кылырынга өөренип алганнар.

Токарь бөлгүмүнүң киржикчилери токарлыг ээрил кылыр станоктуң тургузуу болгаш кол-кол белдирлери-биле таныжып, металлдарны ажылдап кылып, бөдүүн кезектерни, приборларны белеткеп аптар апарганнар. Тоску классчы уруглар Н. Боготырева, И. Кривозерова, Л. Марьясова болгаш В. Фоминская олар токарь бөлгүмүнге ийи чыл иштинде өөренип келгеннер. Чурук тырттырар бөлгүмде өөреникчилер база-ла чедиишкиннинг чорупт турарлар.

Өөредилге планын ёзугаар 8—10 класстарга бүдүрүлгениң үндезиннерин өөренир шактарны тускайлаан. Сески классчылар факультетчиткен кичээлдер-биле кады тускайлаан шактарда токарь херээн өөренип турарлар. Ол база дыка ажыктыг. Өөреникчилер бир бүдүрүлгениң онза байдалын эки билип, боттарының тускай эртемин бодамчалыг шилип алырлар. Бүдүрүлгениң үндезинин өөренир болгаш факультетчиткен кичээлдерниң шактарын каттыштырарын областың өске-даа школаларында практикалап турар.

Бистиң школаның өөреникчилери амгы үеде дарганнаар черниң тудуун доозуп турарлар. Ол чорук янзы-бүрү херекселдерни, школаның мастерскаязынга херек чүүлдерни өөреникчилер боду кылып алырынга, металлды дарганнаар черге канчаар ажылдап кылыры-биле өөреникчилерниң таныжарынга идиг болур.

Ындыг-даа болза, бис бар аргаларывысты ам-даа чедир ажыглавайн турарывысты демдеглээр апаар. Оон-даа хөй солун чүүлдерни кылып болур турган. Ам-даа хөй санныг өөреникчилер бөлгүмнер кичээлдеринде хаара туттунмаан. Олар колдуунда-ла 3—4 класстарның өөреникчилери болур. Бо чугула ажылга ада-иелерни база хаара тудуп шыдавайн турар бис.

Кол бергедээшкин болза, ыяш болгаш демир материалдарның тывылбазында болур. Садыгларда шуугай ыяштар, хыывыт саазыннар, чугула херекселдер, бичии калдаглар, кардоннар, саазыннар чок. Школада «ХТЗ» деп трактор бар-даа болза, артык кезектери чок. Час келген болгаш ону септеп алыры негеттинип турар. «Тывакобальт» руда эргелели школага «ГАЗ-51» деп автомашинаны берген-даа болза, ону септээринге артык кезектер чедишпейн турар. Районо-даа, районнуң сан-хөө килдизи-даа аңаа чарыгдаар акша-хөреңгини үндүрүп бербээн. Ол ышкаш мастерская чарыгдалдарынга акша бербейн турар. Бир эвес бо бүгү чүүлдерни тып аптар болза, бистиң школавыс чаа өөредилге планын ёзугаар ам-даа чедиишкинниг ажылдаар.

Ф. МУХАМЕТГАРЕЕВ,
Хову-Аксы ортумак школаның директору.

1868 А. М. ГОРЬКИЙ 1958

М. Горький.

Буревестник дугайында ыр

(1901 чыл)

Далайның кажарарган оргулажының кырында хат булуттарны бөле каккан. Булуттар биле далайның аразында кара чаңныкка дөмей Буревестник чоргаар кылыйып чоруп турган.

Бирде чалгыны-биле чалгыгларга барып деггилеп, бирде булуттарже согун дег аттыгып үнүп, Буревестник эдип чораан, ынчаарга — куштуң ол дидим алгызындан өөрүшкүнү булуттар дыңнап турарлар.

Ол алгыда — шуурганга күзел! Ол алгыдан булуттар килеңниң күжүн, хандыгылганың чалбыыжын база тиилелгеге бүзүрелди дыңнап турарлар.

Чайка куштар шуурган мурнунда човуурлагылаан, — човуурлап, далай кырында ыңай-бээр ээреңейнип тургулаар болгаш шуурганның мурнунда бодунуң коргуп девидээнин далай дүвүнче чажырып алырынга беленнер.

Гагара куштар база човуурлап турганнар, — оларга, гагараларга, амыдыралдың тулчуушкунунуң таалалы четтинмес: согуушкуннарның диңмирээшкини оларны коргудуп турар.

Мелегей пингвин куш семис бодун чалым хаяларга чажырып олурган... Чүгле чоргаар Буревестник көвүк-биле кажарара берген далайның кырында дидим болгаш шөлээн кылыйып турар!

Булуттар далай кырынче улам-на караңгылап, кудулап бадып турган, чалгыглар бедик диңмирээшкинге уткуштур чүткүжүп, ырлажып турганнар.

Диңмирээшкин диңмиреп үнген. Чалгыглар хат-биле маргышпышаан, килеңниң көвүүнде човуурлап чытканнар. Хат тургаш, өөр-өөр чалгыгларны дыңзыг куспаа-биле кужактап каш, эртинелиг, өндүр улуг чалгыг чалдарын доорзун, чаштанчы кылдыр буза шаппышаан, черлик хорадал-биле херлип кээп-кээп, оларны чалым хаяларже шывадаптар.

Кара чаңныкка дөмей Буревестник алгы-биле кылыйып каап, булуттарны аткан согун дег өде берип, чалгыгларның көвүүн чалгыны-биле үзе шаап чоруп турар.

Ол, бо-ла болгай, килеңин хайныктырган кижи дег ужуп чор—шуурганның чоргаары, кара килең аан. каттырып-даа чоруур, ыглап-даа чоруур... Ол дээрге булуттарга катырып чоруур, ол дээрге өөрүшкүден ыглап чоруур!

Диңмирээшкинниң килеңинде—эскээчел килең шагда-ла шылай берген, хүннү булуттар дуглай албас деп ол бүзүрелдиг—чок, дуглай албас!

Хат улуп турган... Диңмирээшкин диңмиреп турган...

Дүвү чок далайның кырында өөр булуттар көк чалбыыш болуп хып турган. Кызаңнаашкыннарның оттуг согуннарын далай тудуп алгаш, бодунуң тереңинге өжүрүп турар. Ол кызаңнаашкыннарның көрүнчүктелиишкиннери оттуг чыланнар дег далайже дырлаңайнып чидип турганнар.

— Шуурган! Удавас шуурган диңмиреп үнер!

Ол дидим Буревестник, далайның диңмиреддиг килеңиниң кырында кызаңнаашкыннар аразында чоргаар кылыйып чоруп турары ол, ол дээрге, тиилелгениң баш бурунгаар сөглекчизи алгырып турары ол:

— Шуурган улам күштүг-биле диңмирээй-аан!..

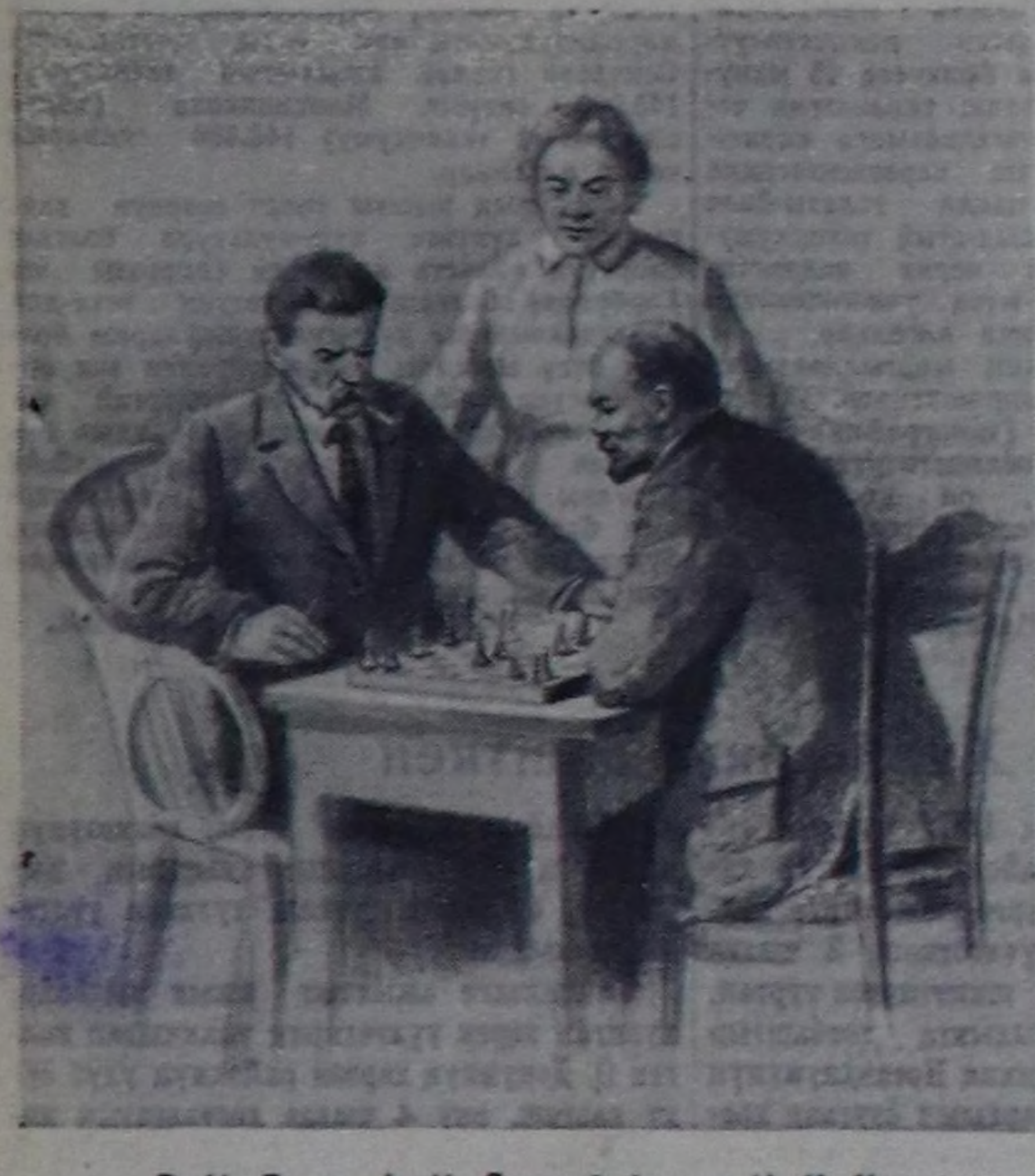

В. И. Ленин, А. М. Горький болгаш Н. К. Крупская.

В. И. Ленин М. Горькийниң дугайында

«Силер уран-чечен салымчаяанынар-биле Россияның, чүгле Россияның эвес, харын делегейниң ажылчын шимчээшкининге канчаар-даа аажок улуг дузаны чедирген силер...»

* * *

«Горький — пролетаржы уран-чүүлдүң чугаа-даа чок тергиин улуг төлээзи, ук уран-чүүлге ол хөй чүвени кылып берген болгаш ам-даа хөйнү кылып бээр».

* * *

1907 чылда РСДРП-ниң V съездизинге Горький Ленин-биле ужурашкан болгаш Ленин дораан-на «Ава» деп роман дугайында мынча дээн:

«Херектиг ном, хөй-хөй ажылчыннар революстуг шимчээшкинге медерел чок, чаягаар киржип турган, ам олар «Аваны» бодунга улуг ажыктыг кылдыр номчуурлар. Кончут чогуур өйүнде үнген ном».

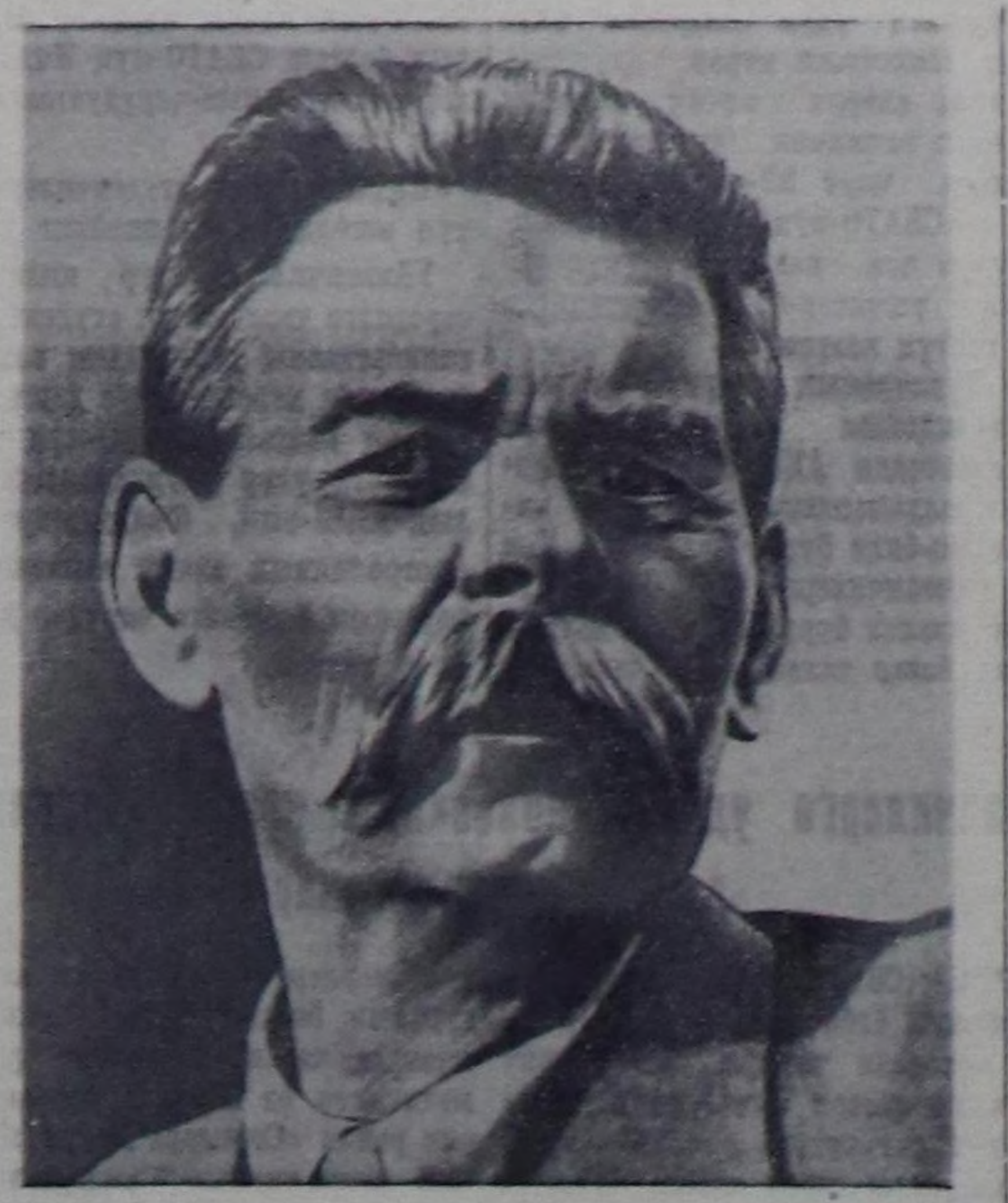

А. М. Горькийниң чугааларындан

«Амыдыралдың утка-шынары — революцияга баразы болурунда».

* * *

Чаа Совет Конституцияның төлевилелин парлаптарга, М. Горький ону номчааш, мынча дээн: «Ам чуртта даштар безин ырлажып турар».

* * *

«Советтер чуртунуң иштинде чедир соктунмаан дайзын— ооң даштында дайзыннарының чогум-на өннүү болгаш дузалакчызы...»

* * *

«Совет социалистиг республиканың ёзулуг революсчузу кижи бодунуң бужар дайзынын медерелдии-биле, идепкейлии-биле, маадырлыы-биле көөр хөңнү чок болбайн чоруп болбас. Дайзын дүжүп бербес болза, ону узуткап чок кылыр».

* * *

«Фашизм дээрге — культураны херек чок дээни, дайынны өскүдер дээни, күчү чоктуң күштүг болуксаан кыжызы-дыр».

М. Горький тыва херээжен кижиниң дугайында

(1931 чылдың июнь 11-де)

«Мен дүүн Чөөн чүктүң ажылчы чоннарының Коммунистиг университединге чордум. Ында бистиң үе төлээлеттинген: беш чүс ажыг негрлер..., индустар, арабтар болгаш оон-даа өскелер бар. Аңаа тыва херээжен кижи үнүп келди, оон буду телеграф чагызындан-даа бышкыг; ол буттарның кырынга ол та чеже чылдарда туруп келирин канчап билир боор. Алды чылдар мурнунда оларның үжүк-бижии безин шуут чок чораан... а ам оларның бижик билири 26 хуу болу берген дээр дугайын ол чугаалап берди.

Ол херээжен дээрге — орус дыл-биле дыка хостуг чугаалаар, харын-даа бодунуң чугаазынга баштактаныр чидиг сөстерни безин ажыглап билир, политика талазы-биле организастыг кижи-дир...»

(М. Горький «Чогаал дугайында» деп номдан, 1955 ч.).

Горький, сээң номчукчуң мен!

Тыва кадай арын-нүүрүн топтап көргеш,
Оорганынга төлүн туржук, хая дег аар,
Очалаңны чүктеп чораан маадыр-дыр деп,
Дыка кээргеп, сагыш човап, чугаалаан сен.

Авам база «херээжок» деп кочуладып,
Адын безин бижип билбес кижи чораан.
Эрткен үе коптарбас мен. Чалынмас мен.
Эки шагның—Совет үе салгалы мен.

Ынчалза-даа тыва дылга эң-не баштай
Ынак башкым мерген номун номчуурумга
Кырган чем база дыңнаан, ынчангаштың
Кызыгаар чок өөрээн болгаш утпас-тыр мен.

Чалбыыш сөзүң кадыр даглар ажар оруум,
Чайыннаңдыр чырыткылаан херел болду.
Херек болза, чүрээмни мен, Данкоң[1] ышкаш,
Бөззээн шагда арат чон дээш уштуп бээр мен.

М. КЕНИН-ЛОПСАҢ.

---

[1] «Изергиль кадай» деп чогаалдың кол маадыры.

Л. Н. Толстой биле А. М. Горький Ясная Полянада (1901 чыл).

Америк сеткүүлдүң бүрүткелинге харыы

(М. Горькийниң чогаалындан үзүндү)

Силер мынчаар айтырдыңар:

«Американы силерниң чурттуңар көөр хөңнү чок ирги бе, база Американың цивилизациязының дугайында канчаар бодал турар силер?».

Мындыг айтырыгларны тургускан оагымдааның болунда-ла, мындыг хевирдеде, америк ёзу-биле үш-үдүрүм улгаттырып, үрдүндүр салган чүүл оар-дыр. «Акша кылып алыр» дээш ындыг айтырыг салыштар хире европа чурттуг кижиниң сыктып-даа шыдавас-тыр мен. Силерниң баштайгы айтырыыңарга, — ол ышкаш өске-даа айтырыгларыңарга — мээң чургумнуң 150 миллион хамаатыларының шуптузунуң нүүрүнден харыылаар эргем чок дээрзин дыңнадырын чөпшээреп көрүңер, чүге дээрге силерниң чуртуңарны олар канчаар көрүп турар иргиг—деп айтырар аргам чогул.

Мен бодаарымга, харын силерниң капиталистерниң доллар кылдыр хуулдуруп турары чурттарда безин, — Филиппин ортулуктарында, Мурнуу Американың республикаларында..., С. А. К. Ш-тың девискээринде он-он миллион өңнүг кижилерниң аразында безин, — бодунуң чонунуң мурнундан: «Ийе, мээң чуртум, мээң чонум Американа, оон бүгү чонунга... хөөн чок херээженнерге болгаш чаш ажы-төлдерге, ооң шөлдеринге, арга-арыгларынга, аңмениңге, силерниң чуртуңарның эрткен болгаш келир үезинге, эртеминге болгаш эртемденнеринге, оон кайгамчыктыг техниказынга..., Вашингтонга болгаш Линкольнга, Т. Драйзерге болгаш Е. О. Нельге, Шервуд Андерсонга, шупту-ла салымныг чурукчуларга болгаш кайгамчык романтик Брег-Гартка, чаяан башкызы Д. Лондонга өжээттилиг... чурттап турар кижи бүгүдезинге өжээттилиг ийик» деп чугаалаар эргени бодунга кара-туразында алыр чаңгыс-даа... кижи чок.

Силерниң айтырыыңарга шак ынчаар бодал чокка, кижилерге болгаш культурага шак ындыг өжээттилии-биле харыылап шыдаптар мирит тыптырынга кордавайн тур боор силер деп бүзүреп тур мен.

Ынчалза-даа, билдингир-ле болгай, С. А. К. Ш-тың цивилизациязы деп силерниң адап турарыңар ол чүвелер мээң чүүлдүгзүнер сеткилимни оттурбас-даа, оттуруп шыдавас-даа. Мен бодаарымга, силерниң цивилизацияңар бистиң бөмбүрзээвисте эң-не ческинчиг цивилизация боор турар. Күрүнениң аглы тургузуунуң ыт чогундан Европа төгкүжеге оужартаттынган, ынчалза-даа силерниң миллиардерлериңер, миллионерлериңер ышкаш, чурттуңарга дегенераттарны хайырлап турар кижилер мишаш, шак ындыг хоралыг болгаш үш-үдүрүм чүвелер Европага амга чедир туруп шыдавас. Бостонга болган өлүрүүшкүнну — хөй өлүрүүшкүннү силер утпадыңар ийнен? А силерде шак ындыг... өлүрүүшкүннерни чеже дээрил? Европа бодунуң хамаатыларының эрге чок болгаш камгалал чок чоруу-биле көөргетинип болур, ынчалза-даа ол дээрге Сакко биле Ванцеттини өлүргени дег шак ындыг бужар чорукка ам-даа четпээн. Францияга «Дрейфустуң херээ» база турган, ол чорук база-ла кончут ыядынчыг, ынчалза-даа Францияга буруу чок кижини Э. Золя, Анатоль Франс суглар камгалап үнүп келгеннер болгаш Германияга дайын соолунда Ку-Клукс-Клан дээн ышкаш—өлүрүкчүлерниң организациязы тыптып келген, ынчалза-даа оларны адаа туткулааш, шиидип турган, а силерде ындыг хемчег көрүнмээн; Ку-Клукс-Клан өлүрүп, өңнүг кештиглерни, херээженнерни ыт чогу-биле дорамчылап турар.

Европа өске бужар аарыгдан—антисемитизмден баксырап-даа турар болза, —өңнүг кештиглерни бак көөр шак ындыг хөөн булгандырар болуушкун ында чок; ол аарыгдан Америка база хоочураан солдур пийн.

Кемниг үүлгедиглер Европада база-ла чоорту өзүп орар, ынчалза-даа олар—силерниң солуннарыңардан алгаш көөрге— Чикагода боор турар чүүлдерге ам-даа четпээн, а ол хоорайда дээрге биржа биле банкыларның дээрбечилеринден аңгыда, хол бооолары, бомбалар туткулаан дээрбечилер хостуг калчаарап турарлар ышкажыл... Чикаго хоорайның чагырга даргазының кылганы дег англи классиктерниң номнарын хөйнүң караанга хуюктап турар ындыг чагырга даргазы-даа туруп шыдавас. «Натионнуң» редакторы О. Г. Виллардтың Америкага кээп көрүнер деп чалаанынга кочулап харыылааны дег, кандыг бир өске чурттуң чалалгазынга Б. Шоу шак ынчаар харыылаар эргез чок деп бодаар-дыр мен.

Бүгү чурттарның капиталистери бир дең ческинчиг болгаш кижизиг эвес амытаннар болур, ынчалза-даа силерниң чүден дора. Оларның акшага чилбизи, бодал дээрге, дендии мугулай турган боор...

Бодап-даа көрүнер-даан, бо бүгү кайы хире мелегей болгаш ыядынчыг-дыр: дыка хөй күш киирип тургаш каастап, байыдып, өөренип алганывыс кайгамчыктыг бөмбүрзээвис — бистиң черивистиң барыкла шуптузу акшадан өске чүнү-даа кылып билбес каш бөрбак бөлүк кижилерниң чилби холдарында турар ышкажыл. Культураны, «ийиги бойдузувусту» тургузуп турар эртемденнерниң, техниктерниң, шүлүкчүлерниң, ажылчыннарның ханы биле мээзин — магаданчыг чогаадыкчы күштерни — ол мелегейзимээр кижилер төгерик сарыг демирлер кылдыр, дилиндек саазын чектер кылдыр хуулдуруп турарлар.

Акшадан өске капиталистер чүнү тургузуп турарларыл? Оларның боттарын чайлаш чокка узуткап каар ужурлуг мунгак үзелдерни, адааргалды, чилби күзелди болгаш өжээттини, а оон-биле кады бодунуң частырышкыны-биле оларны узуткап каапты болур культураның хөй-хөй үнелиг чүүлдерин. Аарыг ханылап бар чыдар силерниң цивилизацияңар силерге хемчээл чок айыыл-биле кыжанып турар.

Мен бодум хуумда, билдингир херек, мындыг бодалда турар мен: ёзулуг цивилизация болгаш культураның дүрген өзүлдези болза, политиктиг эрге-чагырга өскениң күш-ажылынга азыранып олурар маңгыстарга эвес, а ажылчы чонга долузубиле хамааржып турар болза, чүгле ынчаш боор болур. Оон аңгыда, билдингир херек, капиталистерни аңгы талазы-биле айыылдыг кижилерниң бөлүү кылдыр чарлааш, оларның эт-хөреңгизин күрүнениң эргезинче хавыргаш, океанның ортулуктарының кайы-бирээзинче шөлүп чорудуптарын сүмелеп тур мен, аңаа барып шөлээн кырлып калгайлар аан. Аңгы айтырыын ылап-ла кижизиг шиитпирлээни ол болур, ындыг шиитпир «америк идеализмге» шуут дүгжүп турар, а «америк идеализм» дээрге ниитизи-биле «чоннуң төөгүзү» деп чидиг болгаш өлүмнүг сүртээшкиннерни ам-даа чурттап эртпээн кижилерниң эң-не чегенчиг, кыдыра чырык сеткили-ле болгай.

(1927—1929 чылдар).

ПРОЛЕТАРНЫҢ УЛУГ ЧОГААЛЧЫЗЫ

1868 чылдың март 28-те, Алдыы-Новгородка, шевер чазаныкчы Максим Савватьевич Пешковтуң өг-бүлезинден Алексей Максимович Пешков (Максим Горький) төрүттүнген. Амыдыраар хлеб тып чиир дээш, Горький тос харлыындан эгелээш капиталистерге дыка хөй ажылдаар ужурга таварышкан. Хлеб быжырыкчызы, маляр (будукчу), контора ажылдакчызы, чүдүрүкчү, хөлечик дээш, ылбаан-на ажылы ховар.

Горький ышкаш, амыдыралдың дошкун школазын эрттип, дарлакчыларның бужар, дерзии дорамчылалын көрүп, чоннуң амыдыралын хандыр билген чогаалчы ховар. Төрээн чурттуң эргилдир дыка-ла хөй чер кезээн: Волга кавызын бүрүн тоорткаш, Кара далай эриктерин кезээн, Украинаны, Кубаньны эрткен, Тбилиси хоорайга чораан. Ол-ла чорааш, кайда-даа чоннуң эрге-медел чогундан, дарладыындан, аштаңгы-түреңгизинден өске чүве көрбээн.

Ындыг болза-даа Горький шак ол эргешөлээ чок, чөптүг эвес чорукту көргеш, чүгле муңгарап, сагыжы аарып чорбаан, харын орус оранда бүттүг кестүп турар ужуралда амыдыралды өскерттир болгаш чаарттып болур күш кайдал дээрзин кызымаа-биле сураглап, хайдынып чораан. Шак ол хайдынылганың түңнелинде Горький революсчу народниктер-биле эвээн чооксулашкан. Ындыг болза-даа, ол народник интеллигенция болза, Горькийниң чон дугайында бодап чорууру-биле дүүшпес, чоннуң амыдыралын эки билбес, чондан ырак улустар-тыр дээрзин ол дораанна эскерип каан.

Алексей Максимович бичиизинде-ле бодунуң бүгү-ле чалбыыштыг чүрээ-биле, эриг баары-биле чонга ынакшып, улустуң салым-чолу дээш демиселчи болурунга белеткени берген.

Горький кандыг-даа өөредилге чери доозуп ап шыдаваза-даа, орус болгаш дашты классиктерни хөйү-биле номчуп, ол ышкаш түмен-бойдус эртемнери, философия чижектиг янзы-бүрү айтырыгларның номнарын өөренип, революсчу демократтарның чамдык ажылдары-биле болгаш Маркстың, Энгельстиң, Плехановтуң чогаалдары-биле таныжып, дыка бедик билиглерни чедип алган.

Алексей Максимович чечен-чогаал ажылынга пролетарның революстуг хөделгээниниң кидин-не даң-хаязында эгелеп кирипкен. Ынчангаштың, баштайгы-ла чогаалдарынга кижиниң хостуу дээш демиселдин маадырлыг чоруктарын ырлап үнүп келген.

Тбилиси хоорайга турган үезинде Горький революсчу бөлгүмнерге идепкейлии-биле киржип, мурнакчы ажылчыннар-биле чоок таныжып алган.

1892 чылда Алексей Максимович Горькийниң баштайгы рассказы «Макар Чудра» Тбилисиниң «Кавказ» деп солунунга үнүп келген. Ол-ла чогаалдың кол маадырлары—чагыртпаан кыс Радда, чоргаар эр Лойко Зобарда хостуг кижиниң таңгырак сөзүн чарлаан: «Чурттаар-чурттаарда чырык хүн алдынга дескизи-биле тергиидеп чурттаар херек». Оон ыңай, мындыг сөстер ол-ла бодалды бадыткап турар: «Ооң чүрээ сенээ херек болгаш оортан сенээ эки-ле апаар чүве болза, ол бодунуң чүрээн хөрээнден уштa сокkaш, сенээ бээринден ыдык идегел чок».

«Макар Чудраның» соонда «Изергиль кадай», «Хартыга дугайында ыр» деп чогаалдары парлаттынган. Бо ырда болза, кижилерниң чүректеринге демиселчe, хосталгаже, чырыкче харамдыгыышкынның оттарын кыпсырынче кыйгырып турар революсчу изиг кыйгырыышкын дыңналып турар.

Алексей Максимович караңгы тамыдан хосталгаже, чырыкче үнериниң ажин барын айытпышаан, бижилерниң медерелиниң шуурганнарын дескээл чокка кыйгырып үнген. Ол чалбыыштыг ырда маадырлыг чорукче кыйгырып турар:

«Коргар чүрек чок дидимнерге
алдарны ырлаал!
Коргар чүрек чок дидим чорук—
амыдыралдың мергени ол!»

Ажылчын аңгының революстуг шимчээшкининиң бир идепкейлиг киржикчизи П. А. Заломов «Хартыга дугайында ырның» ажык-дузазын сактып чугаалалы, ол чогаал он-он угуулга-бижиктерден артык күштүг деп айыткан.

— Чүге чогаал бижий берген силер?— деп айтырыгга Алексей Максимович: «адыы амыдыралдың базыышкынынга шыдашпайн, сагыш-сеткилде чыылган бодалдың хөйүнге биживес арга чок апарган мен» деп харыылаан.

Алексей Максимович Горькийниң бүгүле чогаалдарында дарлакчы аңгының бужар-багын кам-хайыра чокка сойгалап буруудатпышаан, оларга удур чаныш-сыныш чок демиселди илередип турар.

Ооң 1901 чылда парлап үндүрген «Буревестник дугайында ыр» деп чогаалында революцияның чайлаш чок хайнып үнерин, ооң күчү-шыдалын, ооң тиилээрин бижээн. Ооң ол чогаалы дээш, хаанныг чазак Горькийни тудуп бажыңнааш, адак сөөлүнде Арзамас хоорайже шөлүпкен. Ол чогаалды В. И. Ленин дыка үнелеп бижээн.

Алексей Максимович Горькийни Орустуң Эртемнер академиязының хүндүлүг кежигүнүнге соңгууруга, II Николай хаан аңаа удурланган, хорупкаан. Ылаңгыя 1905 чылда Горькийни болза, Петербург хоорайга кээп, революстуг шимчээшкинге идепкейлиг киришкени дээш, «хаанныг улуг-хүн» деп адаан, ажылчы чоннуң актыг негелде кылган чыскаалын хаанныг чазактың каргыс шериглери боолап, бужар-бак өлүрүүшкүн кылганынга холбаштыр «Январь тозу» деп чогаалды бижээни дээш, Петропавловск шивээзинге хоругдап турганнар.

Алексей Максимович Горький биле Владимир Ильич Ленин 1905 чылдың январь 24-те Москва хоорайга ужурашканнар. Ынчан Москвага кидин-не революстуг шимчээшкин болуп турган. Удавтанда Горькийни тудуп хоругдаар деп айыыл таваржып кээр орта, партияның даалгазы-биле ол Америкаже чоруур ужурга таварышкан. Америкага ол чорааш, капиталистерниң алдынынга удур «Сарыг четкерниң хоорайы» деп чогаал бижип, хөреңгиттеннерниң хемдикчи, араатаназыг чоруун сойгалап илереткен.

1906 чылда алдарлыг чогаалы «Аваны» ол бижип эгелээн. «Ава» деп чогаалды делегейде очулдурбаан дыл чок. Ол болза, социалистиг реализмниң улуг чогаалы болуп турар. А. М. Горький бодунуң бүгү амыдыралында делегейниң чечен чогаалынга эртине болур оон-даа өске хөй чогаалдарны бижээн. «Мещаннар», «Фома Гордеев», «Дүвүнде», «Дайзыннар», «Черликтер», «Чайлагжылар», «Хүннүң уруглары», «Егор Булычев», «Васса Железнова», «Клим Самгинниң амыдыралы», «Артамоновтарның хереэ», ооң рассказтары, тоолдары, чогаал теориязынга хамаарышкан чүүлдери дээш, ооң чогаалдарын даңзылаар чүве болза, шынап-ла төндүрери берге.

Тываның аныяк чечен чогаалы А. М. Горькийниң чогаал мергежилиниң уретүңнелдиг саъдары-биле чедишкиннииг хөгжүп турар. Бүгү делегейде алдарлыг, пролетаржы дээди чогаалчы Алексей Максимович Горькийниң чогаалдары «Макар Чудра», «Январь тозу», «Ава», «Буревестник дугайында ыр», «Хартыга дугайында ыр», «Чаш чорааным», «Кижилер холунга чорааным», «Мээң университеттерим», «Америкада», «Васса Железнова» болгаш өске-даа чогаалдарын тыва дыл кырынче очулдургулаан. Тыва чогаалчылар Горькийни өөренип турар болгаш моон соңгаар-даа өөренир, чүгле өөренир эвес, харын горькийжи чогаалдарны бижиир дээш бүгү күштерин салыр, орта чоргаарланырлар. Бо дугайында Казахстанның алдарлыг чогаалчызы Мухтар Ауэзовтуң бижээнин ап көрээли:

«Октябрь совлүгениң акы-дуңма улустарының чаа уран-чүүлүнүң эң-не чаш үндезиннери мырынай боол көрбээни-биле дсп сөглеп болур дүрген-биле хөгжүп турар. 1930 чылда чаа-ла боттарының бижик-үжүү чок чораан тыва улус ышкаш бичии улус А. М. Горькийниң аппы-биле бижээн реалистиг тоожу бижип турар апарган. Ол тоожунуң автору Салчак Тока социалистиг реализмниң төрүмел чурукчузу боол, бүгү улустуң үнелелин алган. Тас-Баштыг кадай болза, Горькийниң кижиге ынааның дурзузу болур Ниловна кадай-биле амыдыралының оруу, аажычаңы көңгүс өске болза-даа, тодаргай, төөгү талазы-биле шынчы, чидиг, дириг талазы-биле ханы төреддеш».

А. М. Горькийниң бүгү чогаалдары күш-ажылчы кижини дээди үнелеп, кижиден дээди чүве чок дээрзин бадыткап турар.

С. САРЫГ-ООЛ.

Чурукта: А. М. Горькийниң тыва дылга үнген номнарының чамдыктары.

МАРП XIII съездизи ажылын дооскан

УЛАН-БАТОР. («Правданың» тускай корр.). Моолдуң араттың революстуг партиязының XIII съездизи бодунуң ажылын дооскан.

1958—1960 чылдарда МАР-ның улус ажыл-агыйын болгаш культуразын хөгжүдериниң үш чыл планының талазы-биле МАРП-тың XIII съездизиниң директиваларының дугайында илеткелдиң талазы-биле съездиге 30 ажыг кижи санал берген. Съездиниң төлээлери үш чыл планын бир сеткилдиг чүүлдүгзүнүп көргеш, ол дээрге, социализм дээш демиселге партияның болгаш улустуң дайынчы программазы болуп турар дээрзин онзалап демдеглээн.

МАРП ТК-ның отчёт илеткелиниң талазы-биле доктаалды болгаш Төп ревизия комиссиязының илеткелиниң талазы-биле резолюцияны съездиге хүлээп ап, 1958—1960 чылдарда МАР-ның улус ажыл-агыйын болгаш культуразын хөгжүдериниң үш чыл планының талазы-биле директиваларны бадылаан. МАРП-тың Уставынга чамдык өскерилделер болгаш немелделер дугайында резолюцияны база съезд хүлээп алган.

МАРП ТК-ның отчёт илеткелиниң талазы-биле доктаалда айтып турары болза, МАРП ТК-ның политиктиг шугумун съезд шын деп санаан болгаш ооң практиктиг ажыл-чорудулгазын чүүлдүгзүнүп көрген.

Отчёттуг үениң дургузунда бистиң чуртувустуң даштыкы болгаш иштики байдалы улам-на быжыкканын съезд сеткил ханыышкын-биле демдеглээн деп ол доктаалда чугаалап турар.

Бистиң чуртувустуң экономиказының болгаш культуразының хөгжүлдези акы-дугма социалистиг чурттарның быжыгыышкыны-биле алызындан холбаалыг деп доктаалда демдеглээн. Моол Арат Республиканың хөгжүлдези ол акы-дугма эвилелден дашкаар, социалистиг лагерьниң улустарының ол күчүлүг болгаш найыралдыг өг-бүлезинден дашкаар болдунмас деп бистиң партиявыс санап турар. Партия болза чурт бүрүзүнүң чедиишкиннериниң үндезини социалистиг өске чурттар-биле ооң чаңгыс эвинде кылдыр көрүп турар болгаш социалистиг чурттарның ол тииледирбес чаңгыс эвин бүгү хемчеглер-биле быжыглаарынга улам улуг күженишкиннерни салыр.

Моол Арат Республиканың даштыкы политиказының кол сорулгазы болза бистиң шынчы өннүүвүс—Совет Эвилели-биле, Кыдат Улус Республика-биле, бүгү социалистиг чурттар-биле акы-дугма харылзааларны быжыглаары, деңг эргеге, кайы-кайызын хүндүлежиринге болгаш бот-боттарының иштики херектерин холгаарлашпазынга үндезилээш, өске чурттар-биле найыралдыг харылзааларны хөгжүдери, а ол ышкаш бүгү делегейге тайбың дээш чайгылыш чок демисел болуп турар деп съезд санап турар.

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларында чедиишкиннерни, а ол ышкаш бэр четпестерни доктаалда демдеглээн.

МАРП XIII съездизи эң чоокку үш чылдарда дараазындагы кол сорулгаларны салган:

Малдың баш санын улам ыңай өстүрерин, ооң продуктулуун бедидерин, а ол ышкаш көдээ ажыл-агыйның орулгалыын хандырар. Көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларын үндезини-биле көдүрери чүгле ону социалистиг ёзу-биле чаарттырынга үндезилээш болдунар аргалыг дээрзин съезд өөренип көргеш, көдээ ажыл-агый каттыжыышкыннарын организас, ажыл-агый талазы-биле быжыглап турган, эки-тура барымдаалаарының принцивинге үндезилээш, эң чоокку үш чылдарның дургузунда арат ажыл-агыйларының кол массазын кооперастаары эргежок чугула деп санап турар.

Үлетпүр талазы-биле съезд болза, болбаазырадып кылыр болгаш тывыыш адырларын улам ыңай хөгжүдери, бүдүрүлгениң хемчээлин улгаттырары, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, продукцияның бот үнезин чиигедири болгаш шынарын экижидери эргежок чугула деп санаан.

Ажылчы чоннарның амыдыралының деңнелин улам ыңай көдүрериниң, чоннуң медицина хандырылгазын болгаш оон-даа өскелерни экижидериниң эргежок чугулазын доктаалда онзалап демдеглээн. Улус ажыл-агыйын болгаш культураны 5—10 чылдарда хөгжүдериниң перспективтиг планын ажылдап кириптерин МАРП ТК-га болгаш МАР-ның Министрлер Чөвүлелинге съезд дааскан.

Доктаалда айтып турарын ёзугаар алырга, идеологтуг ажылдың талазынга партия организацияларының болгаш МАРП-тың бүгү кежигүннериниң эң чугула сорулгазы болза марксизм-ленинчи теорияны шиңгээдип алыры, ону буржуаз идеологияның болдунгу дег хапылзаашкынынга удур болгаш феодализмниң кижилерниң медерелинде артыышкыннарынга удур демиселге эң чугула сеткил кылдыр МАР-ның байдалдарынга таарыштыр чогаадыкчы ажыглап хереглээри болур.

Ревизионизм дээрге, делегейниң ажылчын шимчээшкининиң кол айыылы болуп турар дээрзиниң дугайында социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчыр партияларының төлээлекчилериниң Декларациязында чүүлге съезд чүм-биле, бүрүн каттыжып турар.

Съезд болза интеллигенцияның политика талазы-биле хожудангай кезээниң аразындан илергейлеттинип турар ревизионисчи үзелдерни болгаш хөөннерни сойгалап илередиринче угланган МАРП ТК-ның хемчеглерин чүүлдүгзүнүп көрген. Догматизмге удур демисежирин база съезд эргежок чугула деп санаан.

Чурттуң хөгжүлдезиниң чаа байдалдарынга болгаш перспективазынга дүүштүр чаа программаның төлевилелин ажылдап кылырын МАРП ТК-га дааскан.

МАРП-тың Уставынга чамдык өскерилделер болгаш немелделер дугайында резолюцияны хүлээп алганының соонда, партияның төп органнарының соңгулдаларының түңнелдерин чарлаан. Төп комитетче 75 кежигүннер болгаш ТК-ның кежигүннеринге 47 кандидаттар составтыг кылдыр соңгаан.

Даргалакчы эш Д. Дамба съездини хагбышаан, съездиже боттарының төлээлерин чорудкан Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга, Кыдаттың Коммунистиг партиязынга, өске-даа чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларынга Моолдуң араттың революстуг партиязының болгаш моол улустуң адынга чедирген байырларынга чылыг чаагай сөстери дээш өөрүп четиргенин илергейлээн.

КНО-нуң чиңгине секретары Д. Хаммаршельдиниң Москвада чедип келгени

Март 24-че дүне Каттышкан Нацияалар Организациязының чиңгине секретары Даг Хаммаршельд Москвада чедип келген.

Д. Хаммаршельдини Внуково аэродромга ССРЭ-ниң даштыкы херектер Министриниң бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, ССРЭ-де КНО-нуң дузалал ассоциациязының Төп баштаар чериниң даргазы А. В. Допчиев болгаш өске-даа албан-дужаалдыг кижилер барып уткааннар.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң бюрозунуң сессиязында

ДЕЛИ. (СЭТА). Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң сессиязы бодунуң ажылын ында үргүлчүлеп турар. Ооң-биле холбаштыр март 22-де болгаш 23-те сессияның ажылының чорудулгазының дугайында дыңнадыгны Делиге чарлаан.

Март 22-ниң кежээки хуралының дугайында дыңнадыгга чугаалап турары болза, ол хуралга Польша Улус Республиканың төлээлекчизи Бульчинский санал бергеш, Рапацкийниң планынга дүүштүр атом чок зонаны Төп Европага тургузарының эргежок чугулазын айыткан. Тайбыңны камгалаарынга сонуургалдыг делегейниң аңгы-аңгы организацияларының аразынга кады ажылдажылганың ужур-дузазын Японияның төлээлекчизи Хирапо онзалап демдеглээн. Латин Американың чамдык чурттарынга болган иштики политиктиг өскерлиишкиннерниң дугайында дыңнадыгны Аргентинаның төлээлекчизи А. Варела кылган. Стокгольм конгрезинге белеткелдиң дугайында чыылганнарга И. Эренбург (ССРЭ), дээрги Гунавардене (Цейлон) болгаш Казанова (Франция) чугаалааннар.

Март 23-түң дыңнадыында чугаалап турары болза, ол хүн болган дөрт хуралдарга—чепсеглениишкиннерни дүжүрериниң болгаш улустар аразынга кады ажылдажылганың талазы-биле конгресске белеткелдиң дугайында организастыг айтырыгларны чугаалашкан.

Совет Эвилелиниң төлээлекчизи Н. С. Тихонов улуг илеткел кылып, ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында кыйгырыгның адаанга 130 миллион ат салыышкыннарын чыып алган, совет кижилерниң тайбыңны камгалаар талазы-биле ажыл-чорудулгазының дугайын тодаргай чугаалаан.

Чепсеглениишкиннерни дүжүрериниң болгаш улустар аразынга кады ажылдажылганың талазы-биле конгрессти организастаар дугайында чамдык саналдарны Н. С. Тихонов киирген.

Атомнуг болгаш водородтуг чепсекти хоругдаары дээш демиселдиң япон чөвүлелиниң өмүнээзинден санал берген Каору Ясуи Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң болгаш Азия база Африка чурттарының эп-сеткил каттыштырылгазының конференциязының болгаш атомнуг база водородтуг чепсекти хоругдаары дээш демиселдиң япон чөвүлелиниң аразында сырый кады ажылдажылганың шиитпирлиг ужур-дузазын онзалап демдеглээн.

Алжирниң төлээлекчизи Франсис хамаарышпас чорук дээш алжир улустуң маадырлыг демиселиниң дугайын чугаалаан. Алжир дескеннерге материалдыг дуза көргүзериниң эргежок чугулазын ол айыткан. Италияга ракеталыг баазалар тударынга удур итали улустуң кампаниязын Италияның төлээлекчизи Негарвилле чугаалап, ол кампанияны чепсеглениишкиннерни дүжүрериниң болгаш улустар аразынга кады ажылдажылганың талазы-биле конгресске белеткелдиң чарылбас кезээ кылдыр тодарадып чугаалаан.

Март 23-түң хуралдарынга Индияның, Ливанның, Аргентинаның, Францияның болгаш өске-даа чурттарның төлээлекчилери база санал бергеннер.

Индонезияның херектеринге империалистерниң холгаарлаашкынынга удур

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Индонезияның иштики херектеринге СЕАТО-нуң болгаш ылаңгыя Каттышкан Штаттарның холгаарлаашкынынга удур индонези улус шиитпирлиг демисежип турар.

Индонезияда америк элчин чериниң болгаш америк элчиниң чурттап турар бажыңнарынга март 22-де: «СЕАТО-ну тарадыр!», «СЕАТО-нуң холгаарлаашкынынга удур чоң көдүрлүп үнүнер!» деп улуг-улуг үжүктер-биле бижиттинген плакаттар кээстүп келген.

Барыын Суматраның чонунуң эвилели Джакартага медеглел чарлаан, чурттуң иштики херектерин АКШ-тың холгаарлаар дээр оралдажыышкыннарын ол медеглелде чиди-биле буруу шапкан. Төп Суматрада үймээнчилерге СЕАТО-нуң дузаламчызын эвилел буруу шапкан болгаш ол үймээнни базар талазы-биле чазактың хемчеглерин деткээн. Индонезияның тараачыннар эвилели база шак ындыг негелделерни кылган. Эвилелдиң төлээлери АКШ-тың элчин чериңге баргаш, АКШ-тың болгаш СЕАТО-нуң Индонезияга удур хоралакчы ажыл-чорудулгазын соксадырын негээн.

Индонезияның студентилери бүгү улустуң негелдезин идепкейлиг деткип турар.

Үймээнчилерге удур индонези дээди өөредилге черлериниң студентилериниң организастааны демиселдиң комитеди Индонезияның херектеринге даштыкы хүрүнелерниң болгаш СЕАТО-нуң холгаарлаашкынынга удур удурланыышкын чыскаалын АКШ-тың, Филиппиннерниң болгаш Австралияның элчин черлериниң бажыңнарының баарынга чорудар деп шиитпирни үндүрген.

Үймээнчилерге удур Индонезияда чазак шериглериниң дайын чорудулгалары

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Индонези армияның информация албанының тускай дыңнадыында чугаалап турары болза, март 22-де чазак шериглери Төп Суматрада Лирик дээр нефтилиг чугула районну аэродромнары-биле кады эжелеп алган. Чурттуң иштики хереглелинге ажыглаар нефтини ол райондан тып турар. Нефть тывыжының черлерин чүве кирип албас чер болдурарын бодап турган үймээнчилерниң планын чазак шериглери үскеннер. Үймээнчилер ол планын боттандырргаш, Лирик район «Стандард вкуум ойл» дээр америк компанияның ажыглалында турар болганда даштыкы холгаарлаашкынны күткүүрүн күзеп турган.

Финляндияның даштыкы политиктиг шугумун баксырадыр дээр оралдажыышкыннар

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Финляндияның Совет Эвилели-биле болгаш өске-даа чурттар-биле чаагай кожа-хелбээ база найыралчы харылзааларны тударынга үндезилеттинген амгы даштыкы политиктиг шугумун баксырадыр сорулганы салып турар фин реаксылыг парлалганың кампаниязы-биле холбаштыр фин хөй-ниитиниң калбак бөлүктери сагыш човап турар. Мооң-биле холбаштыр барыын үзелдиг фин парлалгада кээстүп кээп турар чамдык антисоветтиг чүүлдер бодунче кичээнгейни ээлдирип турар. Фашистиг идегеттер боттарының ажыл-чорудулгазын идепкейжиткен. Швед улусчу партияның барыын үзелдиг бөлүү ам болур парламент соңгулдаларынга фашистиг үзел-бодалдарны илергей-ле барымдаалап турар кижилерни кандидаттар кылдыр депшидериниң оралдажыышкынын кылып турар деп «Кансан уутисет» солун чоокта чаа дыңнаткан.

Финляндияның чагырыкчы бөлүктериниң, ылаңгыя даштыкы политиканың талазынга ажыл-чорудулгазының күштелгениң аграржы эвилелдиң органы «Маакансә» айтып турар. Бүгү-ле бөлүктер дайын соөлүндеги даштыкы политикага боттарын Паасикивиниң шугумунуң талалакчылары кылдыр чарлап турза-даа, Финляндияның дайын соөлүндеги даштыкы политиказын хажыдыы көргүскен чүүлдерлиг болгаш Совет Эвилелинче хоп-нүгүлчү халдаашкыннарлыг литература чуртта нептереп турар деп ол солун демдеглээн. Бо чылдың чазы болза чурттуң даштыкы политиказының үндезиннерин чажыды-биле баксырадып турар ындыг кижилерге ёзулуг «алдын үе-шаг» болу берген деп ол солун онзалап демдеглээн.

АКШ-та фермерлерниң байдалының дорайтааны

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Амгы үеде АКШ-тың национал фермерлер эвилелиниң съездизи Денверде эртип турар. Көдээ ажыл-агыйның талазынга америк чазактың чорудуп турар политиказын съездиниң төлээлери шыңгыы шүгүмчүлеп турар.

Фермерлер эвилелиниң удуртулгазының тургускан шайлалгазынга чүве чугаалап турган, АКШ-тың президентизи чораан Трумэн ооң фермерлери болгаш хереглекчилери чыл-бүрү 4 миллиард долларны чидирип турар дээш чазакты буруудадып чугаалаан.

«Көдээ ажыл-агый продуктуларынга өртектер кудулап турда, хереглел бараанnарынга өрттектер өзүп турар. Дүүшпес чорук улам улгадып турар, а хереглекчиниң чарыгдап турары доллар бүрүзүнге фермерниң үлүг-хуузу улам-на эвээжеп турар» деп Трумэн чугаалаан.

1952 чылдан эгелээш 1957 чылга чедир көдээ ажыл-агый продуктуларынга өрттектер 15,5 хуу баткан деп Трумэн дыңнаткан. «Хереглекчи кижи оорттан кандыг-даа ажыкты албаан. 1957 чылда хереглекчи кижи аъш-чем орнунга 1952 чылдыынга бодаарга ийи хуу хөйнү төлээн» деп ол чугаалаан.

Ындыг турбуже «аъш-чем бараанnарын бүдүрүп турар бүдүрүлгелерниң арыг ажык-кончаалары иле өскен. 1956 чылда оларның ажык-кончаалары 1952 чылдыындан 32 хуу хөй болган» деп Трумэн демдеглээн.

Үш улуг сүт фирмаларының («Борден компани», «Нейшнл дайари» болгаш «Биатрис фудс») ажык-кончаалары 1952 чылдыынга деңнээрге 1956 чылда ортумаа-биле 55 хуу өскен деп ол чугаалаан. Эът консерваларының дөрт улуг фирмалары («Кадэхи митпэкинг компани», «Армур энд компани», «Вильсон энд компани», «Свифт митпэкинг компани») ол үениң дургузунда боттарының ажык-кончааларын ортумаа-биле 121 хуу кевүдеткен.

Амгы чазак алдагдалдыг иштики болгаш даштыкы политиканы чорудуп турар деп шаандакы президент бодунуң чугаазының түңнелинде айыткан.

Национал фермерлер эвилелиниң даргазы Паттон съездиге чүве чугаалап тургаш, база-ла чазакты шүгүмчүлээн.

«Бүгү бөмбүрзектиң кырынга шериг контролюн АКШ тургузуп ап болур черни октаргайга тываарынче сенатор Джонсон ажыы-биле кыйгырып турган».

(Солуннардан).

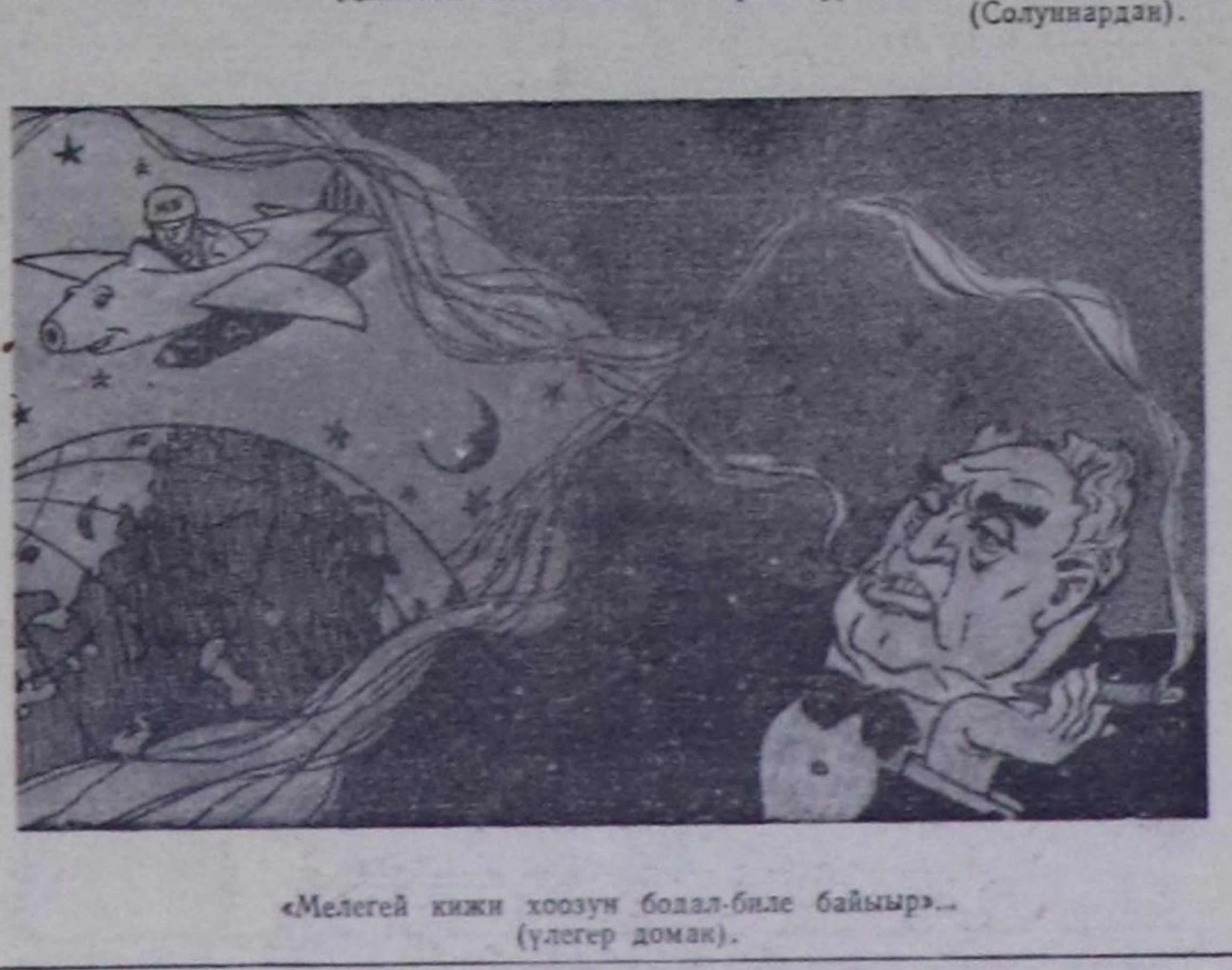

«Мелегей кижи хоозун болал-биле байыр»...
(үлегер домак).

Күш-культура болгаш СПОРТ

Үлетпүр черлериниң спортсменнериниң Бүгү-эвилел боодалга маргылдаазы

Профэвилелдериниң эки-турачы спорт ниитилелдериниң Бүгү-эвилел чөвүлелиниң оргбюрозу болгаш ССРЭ-ниң ДОСААФ-ның Төп комитеди үлетпүр бүдүрүлге черлериниң күш-культура коллективтериниң болгаш ДОСААФ организацияларының боодалга талазы-биле бүгү-эвилел маргылдаазын 1958 чылдың июнь—октябрь айларда эртирер деп шиитпирлээннер.

Июнь 1-ден июль 31-ге чедир боол эртер бирги адыышкынга он-он муң командалар киржирлер. Ооң соонда районнарның, хоорайларның, областарның, крайларның болгаш республикаларның бирги чери дээш адыгжыларның маргылдаазы болур.

Октябрьның 18-тен 23-ке чедир Киевке болур финалдыг маргылдааларга эң шыырак спортсменнер киржир. Олар командалар аайы-биле болгаш чаңгыс кижиниң талазы-биле бирги чер дээш боодалгага дайынчы винтовка-биле 300 метр черге, биче калиберлиг винтовка болгаш пистолет-биле 50 метр хемчээлдиг черлерге маргыжарлар.

(СЭТА).

Бут бөмбүгүнүң чайгы сезону ажыттынган

Март 23-те чурттуң бут бөмбүгүнүң талазы-биле чемпионады эгелээн. Беш ужуражылга болган. Тбилиси хоорайга чурттуң чемпиону «Динамо» командазы ол черде боттарының чаңгыс клубчуларын 6:1 санга уъдуп алганнар. Москваның «Спартак» командазы Кишиневке ол хоорайның «Молдава» командазы-биле 1:1 санныг ойнааш, хайым болган.

Киевтиң динаможулары бодунуң шөлүнге Ленинградтың «А» бөлүкке чаа кирген «Адмиралдеец» командазын 5:1 санга уткан.

ССРЭ-ниң кубогунуң эдилекчизи Москваның «Локомотив», Донбасстың «Шахтер» ниитилелдиң бут бөмбүкчүлерин 3:0 санга тиилеп алганнар. Одессага «Торпедо» (Москва) биле «Зениттиң» (Ленинград) ужуражылгазы хайым (0:0) болуп доозулган.

(СЭТА).

Күш-культура болгаш спорттуң кышкы сезону хагдынган

Март 23-те дыштаныр хүнде, «Совет Тываның 5 чылы» стадионга күш-культура болгаш спорттуң кышкы сезонунуң хаашкынынга алдаржыткан хаактың болгаш конькиниң аңгы-аңгы дистанцияларга маргылдаалары болгулаан.

Аныяк күш-культуржуларның маргылдаазы эртенгиниң 9 шактан-на эгелээн. Анаа спортчу маргылдааның киржикчилеринден аңгыда анаа көрүкчүлер, спорттуң сонуургакчылары база эвээш эвес болган. Маргылдааның эгезинде хаактың 5 километрге болгаш 10 километрге маргылдаалары-биле эгелээн. Анаа уруглардан 24 кижи, оолдардан 81 кижи киришкеннер. Херээженнерниң 5 километрге маргылдаазынга хаакка Охотникова (пединститутта) 30 минута 17 секундада, маңнааш бирги черни алган.

Эр улустуң хаак маргылдаазынга 10 километрге РСФСР-ниң улустарының кышкы Спартакиадазының область маргылдаазынга тиилекчи болган пединститутуң студентизи Чоскум Эрикчеев 45 минута 15 секундада маңнааш тиилелгени чедип алган. Хаак маргылдаазынга киришкен эр улустуң болгаш херээженнерниң маргылдаазынга команда талазы-биле бирги черни көдээ ажыл-агый техникумунуң командазы, 2-ги черни пединституттуң, 3-кү черни эмчи училищезиниң командалары тус-тузунда алганнар.

Конькиге 500 метрниң маргылдаазынга эр улустан 25 кижи киришкеннер. Оларның иштинден Табуев (типография) 51 секундада, Чащухин (пединститутта) 51,8 секундада маңнааш, ол дистанцияга дээре шакты көргүскен. Херээженнерниң 500 метрге коньки маргылдаазынга 14 эң шилиндек кижилерни киириштирген. Анаа эң дээре болганнар Мананникова (көдээ ажыл-агый техникуму) 1 минута 8,8 секундада, Локтева (типография) 1 минута 9,[illegible] секундада маңнашканнар.

Аныяк спортчу оолдарның 3000 метрге маргылдаазынга чидиг демисел эгелээн. Анаа карак кызыл демиселдиң түңнелинде Кызыл хоорайга бо сөөлгү чылдарда коньки талазы-биле эки түңнелди чедип ап келген аныяк конькичи Юрий Табуев (типография) 5 минута 55,5 секундада чүгүргеш тиилээн. Ооң соондан Тутатчиков (көдээ ажыл-агый техникуму) 6 минута 20,8 секундада маңнааш, 2 дугаар черни алган. Күш-культуржу аныяк херээженнерниң 1500 метрге коньки талазы-биле маргылдаага Бородина (пединститут) 3 минута 44 секундада маңнааш 1-ги черни ээлээн.

Эр улустуң конькиниң ийи дистанциязынга сан талазы-биле алырга Юрий Табуев (типография) 110,250 санныг болгаш тиилекчи болган. Херээженнерниң коньки маргылдаазынга ийи аңгы дистанцияга Соколова (көдээ ажыл-агый техникуму) 145,000 санныг, Мананникова (көдээ ажыл-агый техникуму) 146,466 саннарны чедип алганнар.

Хоорайның кышкы спорт сезонун хаарының хүнүнге күш-культура болгаш спорттуң область комитеди (даргазы эш Горбунов) болгаш комитеттиң өске-даа ажылдакчылары күш-культуржуларны болгаш бүгү массаны киириштирерин эки организастап шыдаваан. Ооң тодаргай чижээ, маргылдаага киржири-биле адын бижиткен күш-культуржуларның келбейн барганы болгаш № 1, 2, 3, 7 школаларның база өске-даа албан организация, бүдүрүлге черлериниң спортчу төлээлериниң киришпээни болур.

О. СИРИН-ООЛ.

✦

Хулиганны шииткен

Ондар Докун дээрзи 1957 чылдың августа Чөөн-Хемчик районнуң Иймеге хамаатыларның хостуг эрге-шөлээзинге халдап, хулиган чорук үүлгеткеш, 2 чылда хосталгазын казыдып шииттирген турган. Октябрьның 40 чылынга холбаштыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң келдерел дугайында чарлыын ёзугаар хосталып үнзе-даа, эрткен чылдың ноябрьда ол-ла районнуң Ленин аттыг колхозунуң клувунга хамаатыларның амызынга кыжанып, ок-бижек туткаш хулиган үүлгедигни кылган.

Ниитилелге ажыктыг ажыл кылбайн, хулиган херек үүлгедирин уламчылап келген О. Докуннуң херээн районнуң улус суду көргеш, ону 4 чылда хосталгазын казып шииткен.

С. СЕРИН-ООЛ.

ЧАЗАЛГА

Март 26-да үнген № 61 солуннуң мурнуку чүүлүнүң бирги колонказында Сүт-Хөлде «Алдан-Маадыр», Бай-Тайгада Сталин аттыг колхозтарның үреп баксыраткан картофелин 19 болгаш 34 тонна деп чазап номчуур.

Редактор Н. С. ШОЙГУ.

Карак шоозун камгалаар

Бүгү-ле долгандыр турар өртемчейни кижи карактары-биле көрүп шиңгээдип алыр.

Карак шоозунуң көрүнгүр болур чоруу бүгү мергежилдерниң кижилериниң шуптузунга чугула. Ынчаарга ужудукчу азы далайжы болурун күзээн кижиге карактарның көрүнгүр болуру улам-на улуу-биле негеттинер.

Карак шоозун камгалаарынга чүү херегил ынчаш? Элээн каш бөдүүн чурумнарны сагып чорууру чугула.

Номчуур болгаш бижиир ажылды чүгле четчир эки чырык турда чорудар. Багай чырыкка номчулга кылырга азы бижик бижиирге карактар шылаар болгаш ыракта чүве көрбестээринге чедип болур.

Кижиниң номчуп олурган ному азы бижип олурган тетради карактардан 33—35 сантиметр ырак болур ужурлуг. Ол хемчегни чижек-биле демдеглеп алгаш үргүлчү барымдаалаар херек.

Кижи бодунуң өзүлдезиниң хемчээлинге дүүштүр партаны азы столду шилип алыр. Номчулга, бижилге кылырда башты өйүн эрттир доңгайтпазын, оорганы ыргайтпазын бодаары чугула. Башты дөрт тургузар—ону дыка чамдыйтырга шыңганнар дыңзыгар, карактар дески эвес көөр болгаш оларның шоозу үрелир.

Дыштанмайн үр ажылдаарга карактар шылаар. Ооң ужурундан ном номчуурда болгаш бижик бижиирде чапсарлап турары чугула.

Чыда ном номчуп болбас, чүге дизе карактар шылаар болгаш оларның шоозу баскыраар.

Карактарны хол-биле, хирлиг аржыыл-биле кажан-даа чолуп болбас. Бо чурумну барымдаалавас болза карактар иштинче микробтар киргеш, аар аарыгны өөскүдер.

Карак шоозунуң баскыраарының чылдагааны ондактыг таварылгадан уламчылап база болур. Рогатка, тускай быстанныг ойнаар хол боозу, ча чергелиг чүүлдер айыылдыг ойнааракtар болур. Бижек, серээ болгаш өске-даа шиш баштыг чүвелерни база-ла оваарымчалыг эдилээри чугула.

Карактарны бичии-даа кемдеткенде ооң «боду этинерин» манавайн, доп-дораан эмчиге шинчидер. Бир эвес эмчи карак шили бижип берген болза, ону карактарга кедип эдилээр херек. Карак шоозун камгалаарынга ол дузалаар.

Тыва областың санитар-чырыдыышкын бажыңы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң оралакчызының, иштики информация килдизиниң 3—88, харыысалгалыг секретарьның, культура болгаш амыдырал килдизиниң база бухгалтерияның 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, көдээ ажыл-агый килдистериниң 3—68, чагаа килдизиниң 3—65.

ТС—00690.

Культура эргелелиниң типографиязы.